



VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Indrė Petronytė

Edukacinės ir vaiko psichologijos studijų programa

Magistro darbas

**Paauglių elgesio ir emocijų problemų sąsajos su tėvų depresiškumu ir
mentalizacija**

Darbo vadovė:
doc. dr. Asta Adler

Vilnius 2021

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS	9
1.2. Šiuolaikinė mentalizacijos samprata.....	9
1.2. Tėvų mentalizavimas ir vaiko funkcionavimas	13
1.3. Tėvų depresiškumas ir jų mentalizacija.....	15
1.4. Tėvų depresiškumo ryšys su paauglių emocinėmis ir elgesio problemomis	17
1.4.1. Paauglių emociniai bei elgesio sunkumai	19
1.6. Tyrimo aktualumas ir problema, tikslas ir uždaviniai	21
2. TYRIMO METODIKA	23
2.1. Tyrimo dalyviai.....	23
2.2. Instrumentai	25
2.2.3. Mentalizacijos skalė (angl. The Mentalization scale; MentS)	25
2.2.4. Epidemiologinių tyrimų centro depresijos simptomų skalė – pataisyta (angl. The Center for Epidemiologic Studies Depression Scales; CESD-R).....	25
2.2.5. Galių ir sunkumų klausimynas (angl. SDQ)	26
2.2.6. Tėvystės reflektyviosios funkcijos klausimynas (angl. The Parental Reflective Functioning Questionnaire for Adolescents; PRFQ - A)	27
2.3. Tyrimo eiga.....	28
2.4. Duomenų analizė	28
3. REZULTATŲ ANALIZĖ	30
3.1. Tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir paauglių emocinių bei elgesio problemų pasiskirstymas	30
3.2. Tėvų depresiškumo ir mentalizacijos prognostinė galia paauglių emocinėms bei elgesio problemoms	31

3.3. Tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų mediacija per mentalizaciją	33
4. REZULTATŲ APTARIMAS	35
4.2. Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų gairės.....	39
5. IŠVADOS.....	40
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	41
PRIEDAI	57

SANTRAUKA

Šio darbo tikslas buvo analizuoti paauglių elgesio ir emocijų problemų sąsajas su jų tėvų depresiškumu ir jų mentalizacija. Tyrime dalyvavo 106 tėvai, iš kurių – 79 mamos ir 27 tėčiai. Jų amžius pasiskirstė nuo 31 iki 60 metų, o vidurkis siekė 42 m. Mentalizacijos (Ments), depresiškumo skalėmis (CESD-R) bei tėvystės reflektyviosios funkcijos (PRFQ-A) klausimyno pagalba buvo įvertinti tėvų depresiškumo simptomai, mentalizacijos ir jų reflektyviosios funkcijos gebėjimai. Siekiant įvertinti paauglių emocinius bei elgesio ypatumus, buvo naudojama Galių ir sunkumų klausimyno (SDQ) tėvų versija. Rezultatai atskleidė, kad lyginant moterų ir vyrų imtis, moterys statistiškai reikšmingai labiau mentalizuoja kito psichines būsenas bei turi didesnę motyvaciją mentalizuoti ir jų bendra mentalizacija didesnė nei vyrų. Taip pat moterys statistiškai reikšmingai labiau yra susidomėjusios vaiko vidiniu pasauliu. Toliau duomenys parodė, jog savo ir kito tėvų mentalizacija prognozuoja paauglio elgesio sunkumus, didesnė tėvų ikimentalizacija prognozuoja paauglio elgesio sunkumus bei mažesnė tėvų ikimentalizacija prognozuoja didesnę paauglio socialumą. Mažesnis tėvų užtikrintumas apie paauglio psichines būsenas prognozuoja didesnes jo elgesio problemas bei tėvų įkyrus hipermentalizavimas prognozuoja didesnius paauglio sunkumus ir didesnis suaugusiųjų susidomėjimas ir smalsumas paauglio psichinėmis būsenomis prognozuoja didesnę jo socialumą, mentalizacija kaip mediatorius sąsajoje tarp tėvų depresiškumo ir paauglių emocijų bei elgesio problemų nemedijavo.

SUMMARY

The aim of this research was to analyze the relationships between parents depressiveness, mentalization and their adolescents emotional and behavioural problems. In this research participated 106 parents, including 79 mothers and 27 fathers. Their age distributed from 31 to 60 years, with an average of 42 years. Mentalization (“Ments”), Depression Scales (CESD-R) and Parental Reflective Function (PRFQ - A) questionnaire were used to assess parental depressive symptoms, mentalization and their reflective function abilities. The parent version of the Strengths and difficulties questionnaire (SDQ) was used to assess adolescents emotional and behavioral problems. The results revealed that comparing women and men, women are statistically significantly more mentalized in other mental states and have higher motivation to mentalize and their overall mentalization is higher than men. Also, women are more interested in the child’s mental states. The data below showed that lower their and other parents’ mentalization predicts higher adolescent behavioural problems, higher parental pre-mentalizing predicts higher adolescent behavioural difficulties, and lower parental pre-mentalizing predicts higher adolescent sociality. Lower parental certainty about mental states predicts higher adolescent behavioural problems, parental intrusive hypermentalization predicts higher adolescent behavioural problems and higher adults interest and curiosity in adolescent mental states predicts higher adolescent sociality, mentalization as a mediator in the association between parental depressiveness and adolescents emotional and behavioral problems did not mediate.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Mentalizacija – apibūdinama kaip gebėjimas suprasti save ir kitus subjektyvių būsenų ir psichinių procesų požiūriu (Fonagy & Bateman cit. iš Gervinskaitė – Paulaitienė, 2018).

Reflektyvioji funkcija – nurodo tėvų gebėjimą įprasminti savo vaiką, kaip atskirą asmenį, turintį savo jausmus, mintis ir nuomonę (Pajulo, Tolvanen, Pyykkönen, Karlsson, Mayes & Karlsson, 2018).

Depresiškumas – depresiškumą galime laikyti ikiklinikinių nuotaikos būsenų tam tikrą intensyvumą, pasireiškiantį liūdesiu, pesimizmu, aktyvumo sumažėjimu. Nuotaiką depresijos atžvilgiu galime įsivaizduoti kaip kontinuumą, kuomet viename kontinuumo gale būtų depresija, kitame – normali nuotaika, o tarp jų pereinamieji depresiškumo lygiai (Šinkariova, 2000).

Raktiniai žodžiai: *mentalizacija, reflektyvioji funkcija, tėvų depresiškumas, paauglių emocinės bei elgesio problemos*

PRATARMĖ

Psichologijos moksle vis plačiau yra nagrinėjamas tėvų mentalizacijos poveikis vaikų vystymuisi. Mentalizacija nurodo gebėjimą suvokti save ir kitus kalbant apie intencionalias psichikos būsenas. Tai yra pamatas mūsų socialiniame funkcionavime, nes be mentalizacijos žmonės būtų labiau „pasimetę“ šiame pasaulyje, kurį lemia sudėtingi ir nuolat besikeičiantys tarpasmeniniai santykiai, reikalaujantys bendradarbiavimo ir tarpusavio supratimo (Fonagy, Luyten & Allison, 2015). Individų gebėjimas mentalizuoti nėra įgimtas. Tai didžiaja dalimi yra nulemta vystymosi pasiekimo. Tyrimai patvirtina, kad reflektavimas apie save ir kitus, visų pirma, yra įgijamas kūdikio prieraišaus santykio su suaugusiuoju kontekste ir tai tampa labai svarbiu veiksmu tolimesniam funkcionavimui (Fonagy et al., 2010). Kai vienas iš tėvų geba suprasti, atliepti ir įvardinti vaikui jo pačio emocijas, bet ne savo, kūdikis tai internalizuoja į savo psichologinio „aš“ pagrindą. Tokiu būdu vystosi vaiko emocijų reguliacija ir jo gebėjimas mentalizuoti. Atsižvelgiant į paauglystę, šis tarpsnis tampa ypač reikšmingu, kai toliau plėtojasi paauglio emocijų reguliavimo gebėjimai (Silk, Steinberg & Morris, 2003). Vaikui bręstant, jis pradeda vis labiau gebėti kontroliuoti savo emocijas patirtis, pasitelkdamas vidines reguliavimo strategijas, taip pat efektyviau ir lanksčiau pritaikyti šias strategijas įvairiose tarpasmeninėse situacijose (Young, Sandman & Craske, 2019). Vis dėlto, kai suaugęs žmogus negali tinkamai užmegzti prieraišaus santykio su savo vaiku, tai gali sutrikdyti mentalizacijos raidą. Dėl depresiškos būsenos, tėvai yra linkę būti mažiau empatiški, jautrūs ir atliepiantys vaiko poreikius (Silk, Steinberg & Morris, 2003). Suaugusiems turint sunkumų valdyti savo emocijas, jų pastangos būti tėvais ir padėti paaugliams reguliuoti jų jausmus gali būti pažeistos. Tokios šeimos, paprastai, būna mažiau darnios, mažiau organizuotos ir konfliktiškesnės (O'Connor, Langer & Tompson, 2017). Motinų depresyvumas siejamas ir su tokiais jų elgesio ypatumais kaip įkyrus ribojimas (angl. *intrusiveness*), šiurkštumas, nenuspėjamas elgesys (Čekuolienė, Jusienė, Širvinskienė, Zamalijeva ir Breidokienė, 2011). Tyrimai atskleidžia, kad tėvų depresiškumas ir stresas padidina paauglių patiriamų neigiamų padarinių, tokių kaip socialiniai, emociniai ir elgesio sutrikimai, riziką (Valloton, Harewood, Froyen, Brophy-Herb & Ayoub, 2016). Apibendrinant, suaugusiųjų mentalizavimas bei jų psichologinė būsena yra reikšmingi veiksniai vaikų raidai.

Suaugusieji, kuriems būdingi geri mentalizacijos gebėjimai, nepaisant neigiamų gyvenimo įvykių, gali būti atsparesni (Fonagy & Bateman, 2016). Reflektavimo gebėjimai vaidina svarbų vaidmenį reguliuojant emocijas, kai atsižvelgiama į savo poreikius, norus, tikslus bei į kitų žmonių vidines būsenas (Gambin, Wozniak – Prus, Konecka & Sharp, 2021). Mentalizacijos vaidmuo tėvų ir kūdikio santykiuose buvo patvirtintas 2017 m. atliktos meta-analizės duomenimis, rodančiais, kad tėvų mentalizavimas geriau atspindi saugaus prieraišumo santykius nei tėvų jautrumas (Zeegers,

Colonnesi, Stams, & Meins, 2017). Šis gebėjimas gali būti ypač svarbus didelio streso atvejais, pavyzdžiui, tampant tėvais, kai reikia staigaus prisitaikymo ir kai per tą laiką suaugusieji iš esmės pasikeičia (Berthelot, Lemieux, Garon-Bissonette, Lacharite & Muzik, 2019). Tėvai, gebantys reflektuoti, nesusitelkia vien tik į išorinį vaiko elgesį, bet ir kreipia dėmesį į vaiką kaip į individą, turintį savo mintis, jausmus bei poreikius. Paauglystės laikotarpiu tolesnis mentalizavimo procesas įgyja dar didesnę reikšmę, kuomet jaunuoliai pradeda megzti santykius su kitais bei išgyvena įvairias socialines situacijas. Šiuo atveju suaugę, gebantys mentalizuoti, gali padėti ne tik sau išbūti paauglio brendimo laiką, bet ir pačiam paaugliui padėti suvokti ir reflektuoti kylančias emocijas santykiuose su savimi ir kitais. Visgi, kai kurie tyrimai atskleidžia, kad prasta mentalizacija gali būti rizikos veiksnys, susijęs su suaugusiųjų depresijos sutrikimais (Fischer – Kern et al., 2013) ir nustatyta, kad mentalizavimas tarpininkauja tarp paauglių piktnaudžiavimo ir elgesio sunkumų (Taubner, Hörz, Fischer-Kern, Doering, Buchheim & Zimmermann, 2013). Motinos, prasčiau reflektuojančios savo vaiko vidinį pasaulį, dažniau neužmezga emociškai stabilaus bendravimo su vaiku, ne taip sėkmingai padeda nusiraminti vaikui, išgyvenančiam baimę ar distresą, ir taip sutrukdo vaikui jaustis saugiam (Grienberger, Kelly, & Slade cit. iš Milimavičiūtė, 2019). Apibendrinant, geriau mentalizuojantys tėvai gebės labiau suprasti savo vaiko vidinį pasaulį.

Taigi tyrimai atskleidžia, jog tėvų psichologinė būseną yra reikšmingas faktorius vaikų emocinei raidai, tačiau literatūros apie veiksnius, darančius įtaką šiam ryšiui – trūksta. Dėl to yra svarbu nagrinėti, kaip suaugusiųjų depresiškumas ir jų gebėjimai mentalizuoti veikia jų paauglių emocinius bei elgesio sunkumus.

1. ĮVADAS

1.2. Šiuolaikinė mentalizacijos samprata

Per pastaruosius du dešimtmečius vis daugėja mokslininkų bei praktikų, besidominčių ir nagrinėjančių mentalizaciją ir jos ypatumus. Autoriai atkreipia dėmesį į gebėjimo suprasti savo bei kitų vidinį pasaulį svarbą tarpusavio santykiams, emocijų valdymui ir, apskritai, mūsų psichinei sveikatai. Mentalizacijos terminą iš pradžių pavartojo prancūzų psichoanalitikai, tačiau ši koncepcija kitą prasmę įgavo devintajame dešimtmetyje. Tuo metu ypač aktyviai veikianti raidos psichologijos tyrimų programa pradėjo aiškintis, kada atsiranda gebėjimo suprasti save ir kitus įgūdis bei siekė suvokti individų turimus klaidingus įsitikinimus apie pasaulį (Wellman, 1990). Visgi, mentalizacijos sąvoką bei patį reiškinį plačiausiai pradėjo tyrinėti ir vartoti autorius *Peter Fonagy* ir jo kolegos. Bateman ir Fonagy (2004) apibūdino mentalizaciją kaip „psichinį procesą, kurio metu individas netiesiogiai ir aiškiai interpretuoja savo ir kitų žmonių veiksmus, kaip prasmingus, remdamasis intencionaliomis psichinėmis būsenomis, tokiomis kaip asmeniniai norai, poreikiai, jausmai bei įsitikinimai“ (Holmes, 2006). Taigi, domėjimasis mentalizacijos reiškiniu pastaruosius du dešimtmečius vis auga.

Siekiant geriau suprasti mentalizacijos sąvoką - ji apima tiek savireflektyvų, tiek tarpasmeninį komponentą. Šis komponentas susideda iš daugybės specifinių kognityvinių įgūdžių, tokių kaip emocijų būsenų supratimas, dėmesys ir savireguliacija bei gebėjimas priimti sprendimus apie subjektyvias būsenas. Mentalizavimas yra tarsi įsivaizdavimas, ką kiti žmonės galvoja ar jaučia, todėl svarbus aukštos mentalizacijos indikatorius yra suvokimas, kad mes nežinome ir negalime užtikrintai žinoti, kas vyksta kito galvoje (Fonagy, 2006). Kitaip tariant, ši daugialypė sąvoka apima gebėjimą suvokti, pripažinti, turėti nuoseklų ir suprantamą savo bei kitų psichikos būsenų vaizdą bei suteikti prasmę emocijoms (Slade cit. iš Barkauskienė, Čekuolienė, Adler ir Gervinskaitė-Paulaitienė, 2017). Mentalizacija gali būti suprasta kaip skėčio koncepcija, kuri nurodo daugybinius konstruktus ir pasireiškia skirtingais būdais (Sharp, 2006). Svarbu atsižvelgti, kad mentalizacija yra sudėtingas reiškinys ir ji gali būti: (Gervinskaitė – Paulaitienė, 2017):

1. Nukreipta *į save* (mentalizuojamos savo psichinės būsenos) – *į kitą* (mentalizuojamos kitų žmonių psichinės būsenos);
2. *Kontroliuojama* (sąmoninga, kontroliuojama, apimanti svarstymą, kalbėjimą apie vidines būsenas) – *automatinė* (intuityvi, nekontroliuojama). Pirmoji (eksplicitinė/sąmoninga), paprastai, reikalauja interpretacijos, sąmoningumo, verbalinių gebėjimų ir reflektyvumo. Tai nuoseklus ir lėtas procesas, kuriam būdingas dėmesingumas, intencija, suvokimas ir dedamos pastangos. Priešingai,

automatinė/implicitinė mentalizacija yra nesąmoninga, neverbalinė ir nereflektyvi (Satpute & Liberman, 2006). Pastaroji gali įvykti akimirksniu, t. y. mums to net nesuvokiant (Scholl & Leslie, 2001). Implicitiškai mentalizuodamas žmogus automatiškai įsitraukia į interakciją su kitais žmonėmis (Davidsen & Fosgerau cit. iš Gervinskaitė – Paulaitienė, 2018).

3. *Kognityvinė* (dėmesys mintims, mąstymui) – *emocinė* (dėmesys emocijoms, jausminiams patyrimo dalykams). Mentalizavimas gali būti sutelktas labiau į kognityvines savybes (labiau kontroliuojamas), t. y. samprotaujant apie įsitikinimus, norus, suvokiant perspektyvą. Tuo tarpu mentalizavimas, remiantis emocijomis (labiau automatinis), apima afektinę empatiją ir mentalizuotą afektyvumą, nurodantį jausmą ir mąstymą apie patį jausmą (Luyten & Fonagy, 2015).
4. Ne visur išskiriama, tačiau paminima ir ketvirtoji dimensija, besiremianti *išorine* – *vidine* informacija apie psichikos būsenas. Išorinė apima išorėje matomais psichikos būsenų požymiais, matomu elgesiu. Vidinė susijusi su supratimu apie viduje išgyvenamas psichikos būsenas (Fonagy & Luyten cit. iš Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2016).

Apibendrinant, galima teigti, kad mentalizacija yra gebėjimas suprasti savo bei kitų žmonių mintis, jausmus, t. y. vidinį individo pasaulį, atsižvelgiant ne tik į išoriškai matomą elgesį, tačiau ir už jo slypinčias psichikos būsenas.

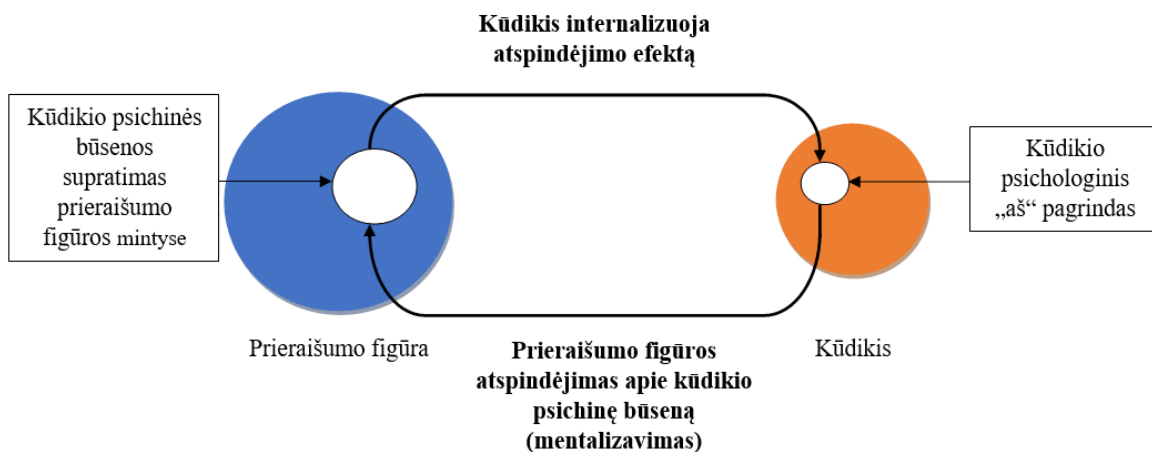
Įvairiuose šaltiniuose galima būtų pastebėti, kad gebėjimas suprasti vidinį pasaulį dažnai vartojamas ir kitais reikšmingais terminais, ne tik mentalizacijos sąvoka. Vienas iš jų, kurį svarbu paminėti, yra *reflektyvioji funkcija*. Galime pastebėti, kad reflektyviosios funkcijos terminas apibūdinamas panašiai kaip ir mentalizacijos sąvoka, t. y. reflektyvioji funkcija matuoja gebėjimą mentalizuoti (mintis) ir reflektuoti (žodžiais) apie savo ir kito psichinę būseną. Peter Fonagy pastebėjo, kad tėvai, turintys aukštą reflektyviają funkciją, geba svarstyti, kas dedasi jų vaiko galvoje, tuo pačiu suvokdami savo mintis ir jausmus bei suteikdami vaikams saugumą, gerus socialinius įgūdžius, gebėjimą atpažinti, valdyti ir suprasti savo emocijas (Cooper & Redfern, 2016). Tėvystės reflektyvioji funkcija – tai tėvų gebėjimas suprasti savo vaiko psichines būsenas (Camoirano cit. iš Milimavičiūtė, 2019). Mentalizacijos tyrimai, kurių ypač padaugėjo pastarąjį dešimtmetį, atskleidžia, jog tėvų reflektyvioji funkcija yra susijusi su jų vaiko vystymusi ir įvairiais teigiamais bei neigiamais psichologiniais ypatumais (Milimavičiūtė, 2019). Kai kurie tyrimai apibūdina reflektyviają funkciją kaip mentalizaciją išimtinai prieraišumo santykiuose (Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2016). Pasak Fonagy ir jo kolegų, reflektyvioji funkcija padeda

individams įprasinti pasaulį, nes ši funkcija vystosi nuo pat ankstyvosios vaikystės. Maži vaikai formuoja savo elgesio modelius, paremtus jų tėvų elgesiu (Khan, 2017). Taigi, neretai reflektyviosios funkcijos sąvoka vartojama kaip mentalizacijos sinonimas ir mentalizacija operacionalizuojama kaip reflektyvioji funkcija prierašių santykių kontekste. Šiame darbe bus gilinamasi į mentalizacijos terminą kaip reflektyviają funkciją prierašių santykių kontekste.

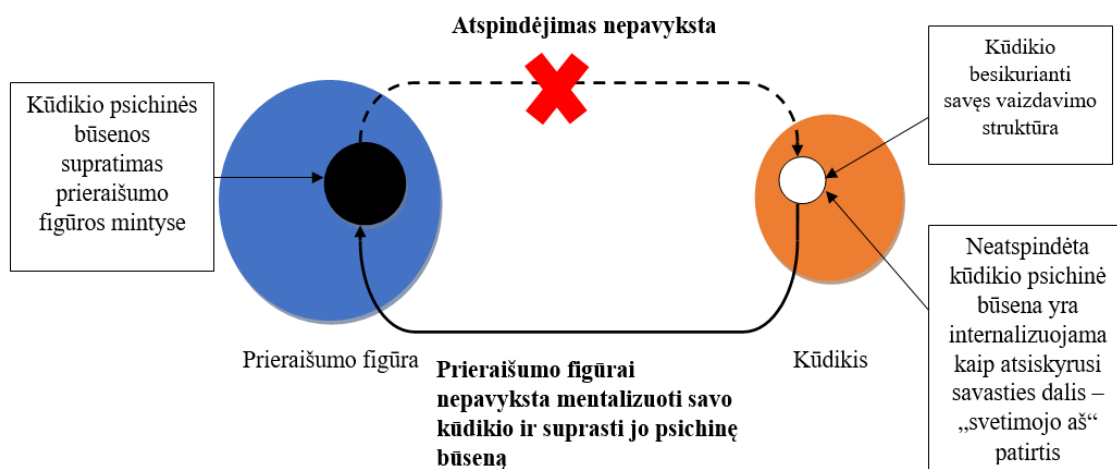
Kalbant apie mentalizaciją, labai svarbu pažvelgti, kada ir kaip pradeda ryškėti individo gebėjimas mentalizuoti apie savo bei kitų vidinę patirtį. Kaip teigia autoriai, tyrinėjantys mentalizaciją, šis gebėjimas nėra įgimtas. Niekas negimė mokėdamas reguliuoti savo pačių emocines reakcijas. Ankstyvieji santykiai su tėvais, tikriausiai, yra raktas į normalų vystymąsi visiems žinduoliams, įskaitant ir žmones. Iš pradžių kūdikiai introspektyviai nesuvokia skirtingų emocijų būsenų. Šių emocijų atpažinimas, vaizdavimas, pirmiausia, pagrįstas dirgikliais, gautais iš išorinio pasaulio. Kūdikiai mokosi atskirti vidinius fiziologinius stimulus, kuriuos lydi skirtingos emocijos, stebint jų tėvų veido išraiškų ar balso tonų atliepimus į juos. Prieraišus mažylio elgesys (t. y. artumo siekimas, šypsojimas, prisiglaudimas) yra abipusis kartu su suaugusiųjų prieraišu elgesiu (laikymas, paėmimas, raminimas), ir šie atsakai pastiprina kūdikio prieraišų elgesį link to konkretaus suaugusiojo (Fonagy & Allison, 2012). Vaikas pradeda mokytis susieti savo vidinę patirtį pagal tai, kaip elgiasi suaugęs pasirūpindamas jo poreikiais ir kokiomis emocijomis jis tai atliepia (Fonagy, 2006). Kai vienas iš tėvų supranta ir neignoruoja kūdikio momentinius signalus, o empatiškai juos atspindi, tai palaiapsniui vystosi diadinė reguliavimo sistema, priklausanti nuo abiejų – mažylio ir motinos. Kūdikiai mokosi, kad vienas iš tėvų šalia yra tam, kad pasirūpintų juo ir padėtų jam palaikyti savo pusiausvyrą. Kai vaikas jaučiasi sukrėstas, jis ieško arba signalizuoja suaugusiajam, tikėdamasis nuraminimo ir homeostazės atgavimo (Fonagy & Allison, 2012). Tuo metu kūdikis, gaudamas mamos ar tėčio empatišką atsaką į jo signalus, pradeda pats kontroliuoti savo emocinę būklę ir tai tampa pagrindu tolimesnei mažylio emocijų reguliacijai. Saugiai prisirišęs vaikas pradeda samprotauti apie vidinį tėvų pasaulį, susiedamas jį su suaugusiojo elgesiu. Dėl šios priežasties, formuojasi kūdikio gebėjimas suprasti kitų psichikos būsenas, t. y. mentalizuoti. Taip pat, esant saugiems vaiko ir suaugusiojo santykiams, mažylis suvokia, kad jo pačio emocijos yra reikšmingos ir reguliuojamos (Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2016). Apibendrinant, mentalizacijos vystymasis prasideda dar ankstyvojoje vaikystėje ir santykiuose su tėvais.

Siekiant vystyti gebėjimą suprasti ir reguliuoti emocijas, yra dvi sąlygos: a) tinkamas atspindėjimas, kai tėvai tiksliai atliepia kūdikio psichinę būseną ir b) atspindėjimo „žymėjimas“, t. y. kai suaugęs pajėgus išreikšti ir paveikti, parodydamas ne savo, o vaiko jausmus (Gergely & Watson, 1999) (žr. 1 figūrą). Jei suaugusiojo atliepimas į vaiko emocijas yra nenuoseklus, tai reiškia, kad kūdikio vidinė būseną neatitinka jo savimonės, o tai gali tapti priežastimi formuotis narcisistinei asmenybės struktūrai (Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002). Jei atspindėjimas

„nepažymėtas“, kaip teigia Fonagy & Allison (2012), vaikas suvokia vieną iš tėvų kaip išgyvenantį tokį patį jausmą, tad gali patirti savo emocijas kaip užkrečiamas ir stiprėjančias, kartu neatrasdamas, kaip jas suvaldyti. Tokiu atveju, vaikas gali įsisąmoninti „svetimo aš“ jausmus (žr. 2 figūrą). Visgi, reikia atsižvelgti į tai, kad skirtingai pasireiškiantis tėvų mentalizavimas gali nevienodai veikti vaiko prieraišumo ir jo mentalizacijos vystymąsi: svarbus ir pačios motinos reflektavimas apie save ir kitus bei jos santykių patirties mentalizacija, taip pat – jos mentalizacija palaikant santykį su mažyliu. Iki galo nežinoma, ar šie skirtingi veiksniai vienodai veiks kūdikio prieraišumą, kaip mentalizacijos pradžią (Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2016). Taip pat nereikėtų vienareikšmiškai teigti, kad tik saugus prieraišumas vienintelis gali lemti vaiko mentalizacijos vystymąsi. Svarbu suprasti, kad mentalizacijos vystymasis santykinai susijęs su daugeliu veiksnių, iš kurių keletą koreliuoja su saugiu prieraišumu (Fonagy & Allison, 2012). Taigi, kūdikio mentalizacijos vystymuisi labai svarbus indikatorius tampa tėvų gebėjimas atspindėti ir atliepti vaiko emocijas bei bazinius poreikius.



1 figūra. „Pažymėto“ atspindėjimo vaidmuo mentalizacijos vystymesi (Luyten & Fonagy, 2015)



2 figūra. Nepakankamas psichinių būsenų atspindėjimas ir mentalizacijos problemos (Luyten & Fonagy, 2015).

1.2. Tėvų mentalizavimas ir vaiko funkcionavimas

Vaiko gebėjimas suvokti savo ir kito žmogaus emocijas pradeda plėtotis dar kūdikio-suaugusiojo santykiuose. Mentalizacijos teorijos požiūriu, kitų žmonių ir savęs supratimo vystymasis glaudžiai susijęs su dviem raidos veiksniais: tėvų ir vaikų prieraišumo santykiais bei juose pasireiškiančiu tinkamu tėvų kūdikio psichikos būsenų supratimu ir jų atspindėjimu (Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2016). Kūdikio prieraišus elgesys aktyvuojasi tada, kai tam tikri dalykai jo aplinkoje verčia jį jaustis nesaugiai. Tokiu atveju raktas į prieraišumo sistemą yra saugumo patyrimas. Kai vienas iš tėvų supranta ir atliepia mažylio signalus – kūdikis jaučiasi išgirstas ir reikšmingas. Svarbu suprasti, kad prieraišumo sistema, pirmiausia, yra emocijų reguliavimo pagrindas (Fonagy & Allison, 2012). Kaip minėta anksčiau, kai mažylis yra suvokiamas kaip asmuo, turintis savo jausmus ir vidinį pasaulį, jis mokosi pažinti psichinius reiškinius. Motina, kuri kuria saugų prieraišumą santykiyje su vaiku ir taip pat geba reflektuoti, esmingai prisideda prie kūdikio mentalizacijos vystymosi (Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2016). Vaikai, kurie vėliau mentalizuoja – geriau supranta savo psichologinę patirtį, o tai gali veikti jų gebėjimą kontroliuoti impulsus ir savistabą (Bamens, Adkins & Badger, 2015). Longitudinio tyrimo metu buvo atrasta, kad motinos mentalizavimas, įvertintas nėštumo metu, buvo glaudžiai susijęs su ankstyvuoju vaiko prieraišumu, kuris, savo ruožtu, siejosi su vaiko reflektavimu apie emocijas (Benbassat & Priel, 2012). Visgi motinos, kurioms būdingas nesaugaus prieraišumo modelis, gali pasižymėti jautresniu, griežtesniu ar atsiribojusiu auklėjimu (Cowan, Cowan, Pruett & Pruett, 2019). Nesaugiai prisirišusių vaikų motinos apibūdina save kaip mažiau kompetetingas, suvokiant vaiko poreikius ir kaip neveiksmingas, tenkinant juos. Jų suvokimą apie savo atžalas iškreipia stipri gynybinė atskirtis arba klaidingas informacijos apie vaikus interpretavimas (Trapolini, Ungerer & McMahon, 2008). Taigi, vaiko reflektavimas tiek apie save, tiek apie kitus priklauso nuo tėvų kuriamo santykio su juo. Būtent tėvų gebėjimas suprasti kūdikio emocinę būseną ir ją atliepti prisideda prie vaiko mentalizacijos vystymosi.

Kitas svarbus aspektas vaiko mentalizacijos vystymesi yra pačių tėvų gebėjimas reflektuoti apie savo patirtis. Keli tyrimai nustatė, kad tinkamas tėvų mentalizavimas yra reikšmingai susijęs su kūdikio saugiu prieraišumu ir tai vėliau stipriai veikia vaiko savivertę ir psichinę sveikatą. Adekvati suaugusiųjų mentalizacija leidžia tėvams ne tik jausti nerimą, bet ir mintyse bei verbaliai reflektuoti apie nerimo šaltinį, priežastis bei jo kontroliavimą (Esbjorn et al., 2013). Tikėtina, kad vaikų, kurių tėvai prasčiau mentalizuoja tiek apie save, tiek apie atžalų emocijas, „aš“ jausmas išsivysto prasčiau (Bamens, Adkins & Badger, 2015). Katz ir Gottman (1986) nustatė ryšį tarp motinų supratimo apie savo pačios emocijas ir ankstyvojo ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio. Aukštesnis motinos emocinio sąmoningumo lygis buvo susijęs su pozityvesniais vaiko ir bendraamžių santykiais ir

mažesnėmis jo elgesio problemomis. Taip pat, Kapeleris (2014) įvertino, jog suaugusiųjų geresnis mentalizavimas reikšmingai siejosi su aukštesniais vaiko socialiniais įgūdžiais ir mažesnėmis internaliomis ir eksternaliomis elgesio problemomis (Wong, Stacks, Rosenblum & Muzik, 2017). Bendrai, tinkamam vaiko psichosocialiniam funkcionavimui reikšmingą įtaką turi pačių tėvų gebėjimas mentalizuoti apie savo psichines būsenas.

Autoriai, tyrinėję mentalizaciją, dažniausiai aptardavo šio reiškinio svarbą ir raišką ankstyvojoje vaikystėje. Tyrimai, susiję su tėvų mentalizavimu, įvertindavo motinų ryšį su kūdikiais ir mažais vaikais. Vis dėlto, labai svarbu atsižvelgti ir į paauglystės tarpsnį, kuomet reflektavimas apie savo bei kitų vidinį pasaulį plečiasi ir intensyvėja. Paauglystė yra raidos etapas, pasižymintis psichologiniais, fiziniais, emociniais, pažintiniais ir socialiniais pereinamaisiais laikotarpiais (Yurgelun – Todd, 2007). Pagrindiniai vystymosi aspektai, tokie kaip saugus prierašumas ir mentalizavimas, šioje raidos stadijoje gali būti esminiai akcentai (Borelli et al., 2019). Paauglystėje jaunuoliai tampa vis mažiau priklausomi nuo savo tėvų, patenkina prierašumo poreikius ir kuria santykius su bendraamžiais bei romantiniais partneriais (Allen, 2008). Tyrimai rodo, kad saugiai prisirišę paaugliai yra labiau autonomiški, mažiau įsitraukia į rizikingą elgesį bei turi geresnius socialinius įgūdžius (Borelli et al., 2019). Tėvai, kurie geriau mentalizuoja, gali labiau suprasti savo paauglių patiriamus brendimo pokyčius bei jausmus ir emocijas, susijusius su šiais pasikeitimais. Mentalizavimas svarbus paaugliams, susidorojant su kūno, smegenų pokyčiais, taip pat ir su socialinės kompetencijos ugdymusi. Tiek tėvų, tiek paauglių reflektavimas padeda įveikti konfliktus ir neigiamus išgyvenimus. Išties, buvo įrodyta, kad tėvų supratimas apie paauglio vidinį pasaulį yra susijęs su dažnesniu ir atviresniu tarpusavio bendravimu, tuo pačiu ir tėvų-vaiko santykių pasitenkinimu (Sillars, Koerner, & Fitzpatrick, 2005). Paaugliai, kuriems būdingas prastesnis mentalizavimas, gali patirti sunkumų tarpusavio santykiuose dėl supaprastinto mąstymo apie kitus. Tuo tarpu geriau reflektuojantys jaunuoliai turi lankstesnę ir adaptyvesnę savireguliaciją bei didesnes galimybes užmegzti ir palaikyti tvirtus ryšius (Benbassat & Shulman, 2016). Taip pat tyrimai atskleidžia, kad prastesnis mentalizavimas yra susijęs su žemesniu socialiniu-emociniu intelektu, t. y. piktnaudžiavimu narkotinėmis medžiagomis, depresijos bei nerimo simptomais, ribinės asmenybės sutrikimo rizika ir valgymo patologija (Borelli et al., 2019). Apibendrinant, mentalizacija tampa reikšmingai svarbi ne tik ankstyvojoje vaikystėje, tačiau ir paauglystės etapu.

Kai kurie autoriai neretai atkreipia dėmesį į skirtingus tėvo ir motinos vaidmenis tam tikrose vaiko raidos stadijose. Buvo teigiama, kad paauglystėje tėvo vaidmuo gali būti reikšmingesnis nei motinos ir tėvas gali paskatinti bei palengvinti paauglio atsiskyrimo ir individualizacijos procesą bei savarankiškumo įgijimą. Tam tikri tyrimai įrodo, kad ankstyvojoje paauglystėje santykis su tėvu, bet ne su motina, siejamas su mažesniais pykčio protrūkiais ir

aukštesne romantiškų santykių kokybe (Benbassat & Shulman, 2016). Tėvų mentalizacija atspindi geresnę paauglių socialinę kompetenciją, o tėvų elgesys siejamas su jaunuolio žemesniu eksternalaus elgesio lygiu. Visgi yra teigiama, kad tėvas dažniausiai yra mažiau įsitraukęs į paauglio gyvenimą ir linkęs atsiriboti nuo jo emocinių išgyvenimų. Dėl šių priežasčių tėvų mentalizavimas tampa ypač svarbus veiksnys tėvystėje. Reflektavimas gali padėti tėvui suprasti priežastis, kurios varžo įsitraukti emociškai į jo vaiko ir šeimos gyvenimą. Taip pat mentalizuojant efektyviau susidorojama su konfliktais ir neigiamais jausmais (Benbassat & Priel, 2012). Taigi tiek tėvo, tiek motinos vaidmuo ir jų mentalizavimas paauglio gyvenime yra neatsiejamai reikšmingas.

1.3. Tėvų depresiškumas ir jų mentalizacija

Pasikeitusi tėvų psichologinė būseną yra svarbus rizikos veiksnys formuotis netinkamam jų vaikų supratimui apie vidinį individo pasaulį, kuris prasideda dar kūdikio – motinos prieraišiuose santykiuose. Visų pirma, kūdikio prieraišumo sistema yra emocijų reguliavimo pamatas. Šis pagrindas tampa svarbiu indikatoriumi vaiko mentalizacijos gebėjimo vystymuisi. Emocijų reguliavimas reiškia individo išorinius ir vidinius procesus, kai jis geba daryti poveikį, kurias emocijas jis išreiškia, kada jas išreiškia ir kaip jas išreiškia (Gross, 1998). Mokymasis reguliuoti emocijas yra reikšmingas vaikams dėl geresnės jų adaptacijos ateityje ir mažesnės psichopatologijos rizikos. Vis dėlto, pasikeitusi suaugusiųjų psichologinė būseną gali trukdyti tinkamai vystyti vaiko emocijų valdymui ir turėti neigiamų pasekmių. Viena iš tokių būsenų, apie kurią bus kalbama šiame darbe, yra tėvų depresiškumas. Depresiškumą galime laikyti ikiklinikinių nuotaikos būsenų tam tikrą intensyvumą, pasireiškiantį liūdesiu, pesimizmu, aktyvumo sumažėjimu. Nuotaiką depresijos atžvilgiu galime įsivaizduoti kaip kontinuumą, kuomet viename kontinuumo gale būtų depresija, kitame – normali nuotaika, o tarp jų pereinamieji depresiškumo lygiai (Šinkariova, 2000). Kaip teigia Charoensuk (2007), depresiškumą gali iššaukti individualūs, šeimos ir socialiniai veiksniai. Šie faktoriai apima lyties, amžiaus, išsilavinimo ir akademinų pasiekimų, smurto istorijos, gyvenimo pasitenkinimo, savivertės, neigiamų automatinių minčių, įveikos būdų, tėvų išsilavinimo ir jų auklėjimo stiliaus, psichinių sutrikimų istorijos šeimoje, santykių su šeimos nariais ir t.t. elementus. Visa tai gali ne tik tiesiogiai prisidėti prie depresiškumo išsivystymo, bet ir koreliuoti tarpusavyje ir netiesiogiai veikti depresiškumo simptomus (Charoensuk, 2007). Apibendrinant, tėvų depresiškumas gali tapti pavojingu veiksniu vystyti netinkamam vaiko emocijų supratimui, dėl ko, mentalizacijos raida gali būti sutrikdyta.

Prislėgta nuotaika gali tapti reikšmingu veiksniu, paveikiančiu suaugusiųjų gebėjimą reguliuoti bei suprasti savo ir kitų vidinį pasaulį. Pastebėta, kad depresyvos motinos dažnai turi sutrikusį emocijų valdymą. Tai pasireiškia tuo, kaip jos reaguoja į kintančias, prislėgtas savo nuotaikas. Autoriai, tyrinėjantys depresiškumo simptomų pasireiškimą, teigia, kad depresiški

suaugę turi nuoseklų, pasikartojantį būdą reaguoti į savo liūdesį, t. y. jie linkę įkyriai galvoti apie vieną dalyką ir koncentruotis tik ties negatyviomis mintimis. Tokiu atveju jie negeba perkelti savo dėmesio į malonesnes veiklas, o pasikartojančios neigiamos reakcijos dažniausiai prailgina ir sustiprina suaugusiųjų liūdesį, apatiškumą, nuovargį ir pan. Kai depresiški žmonės nebegali reflektuoti apie savo negatyvias mintis, jiems tampa pernelyg sunku sąmoningai išsivaduoti iš neigiamos mąstysenos. Dėl to Morris ir jo kolegos (2007) pastebėjo, kad motinų depresiškumas tampa rizikos veiksniu jų emocijų socializacijai, t. y. kaip tėvai geba tinkamai išreikšti savo pačių jausmus ir padėti vaikams suprasti, reikšti ir valdyti jų jausmus socialiai priimtiniu būdu. Suaugusiųjų emocijų reguliavimo strategijos netiesiogiai moko vaikus, koks elgesys yra priimtinas ir tikėtinas. Tokiu būdu vaikai stebi savo tėvų reakcijas ir mokosi emocijų reguliavimo įgūdžių, susitapatindami ir mėgdžiodami suaugusiuosius (Fu, Weng, Gerhardt & Wang, 2019). Motinos, kurios yra susitelkusios į įkyrias negatyvias mintis, gali nuolat išreikšti neigiamas emocijas ir būti perdėtai kritiškos savo vaikų atžvilgiu (Bond & Borelli, 2017). Visai neseniai mentalizacijos gebėjimai buvo tiriami tarp suaugusiųjų, kenčiančių nuo psichinių sutrikimų, tokių kaip valgymo, depresijos ar nerimo. Rezultatai atskleidė stipriai paplitusius jų mentalizacijos pablogėjimus (Katznelson, 2014). Dėl šios priežasties tėvai, tikėtina, tampa mažiau pajėgūs reflektuoti apie savo patirtį ir tuomet tinkamai atliepti vaiko emocinius poreikius. Taigi, sutrikusi tėvų psichologinė būseną prisideda ne tik prie suaugusiųjų pablogėjusio emocijų reguliavimo, bet tuo pačiu tai paveikia ir vaiko suvokimą apie vidinį žmogaus funkcionavimą.

Yra keliamos hipotezės, kad depresiškumas sutrikdo individo gebėjimą mentalizuoti. Mentalizacijos teorijos autoriai daro prielaidą, kad depresiškumą išgyvenantis žmogus reaguoja į artėjančias ar esamas grėsmes artimuose santykiuose tuo pačiu patirdamas grėsmes savo atžvilgiu. Dažniausiai tai kyla dėl išsiskyrimo, atstūmimo ar praradimo jausmų bei nesėkmingų patirčių arba jų derinių baimės. Dėl to sutrinka ar yra iškraipomas mentalizavimas, atsižvelgiant tiek į savo, tiek į kitų motyvaciją ir norus (Lemma, Target & Fonagy, 2010). Taip pat manoma, kad liūdesys dar stipriau padidina susijaudinimo ir streso lygį, todėl sutrinka mentalizacija ir sumažėja atsparumas stresui, tad dėl šių priežasčių vis labiau yra išgyvenamas užburtas prislėgtos nuotaikos ciklas. Autoriai, analizavę mentalizacijos, prierašumo ir depresiškumo sąsajas, numato netiesioginius šių prielaidų įrodymus. Nesaugus prierašumas buvo susijęs su vaikų, paauglių ir suaugusiųjų pažeidžiamumu depresiškumui (Grunebaum et al., 2010; Lee & Hankin, 2009) ir perspektyviai susijęs su sunkesne šios būsenos eiga (Conradi & de Jonge, 2009). Vis dėlto, atliktų tyrimų, susijusių su mentalizacija ir depresiškumu, yra palyginti nedaug. Vienas pilotinis tyrimas (Fisher-Kern et al., 2008) atskleidė, jog depresiškumą išgyvenantiems žmonėms būdingas reikšmingai sutrikęs mentalizavimas. Priešingai, kiti autoriai, nagrinėję depresyvių individų mentalizavimą, nenustatė statistiškai reikšmingų skirtumų tarp depresiškumo ir reflektavimo (Fisher-Kern et al.,

2013). Kadangi gebėjimas mentalizuoti nurodo tarpasmeninį psichinių būsenų supratimą (Fonagy & Allison, 2012), iškreipta socialinės informacijos apdorojimo struktūra gali būti laikoma mentalizacijos sutrikimo indikatoriumi žmonėms, patiriantiems depresiškumą (Luyten, Fonagy, Lemma, & Target, 2012). Apibendrinant, galima teigti, kad depresiškumas gali neigiamai paveikti mentalizaciją, tačiau reikšmingų įrodymų šiai sąsajai patvirtinti literatūroje dar stokoja.

1.4. Tėvų depresiškumo ryšys su paauglių emocinėmis ir elgesio problemomis

Tėvų depresiškumas yra reikšmingas faktorius, atsižvelgiant į jų vaikų emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą. Būdami tėvais, suaugę gali mėgautis džiaugsmingiausiais, turiningiausiais gyvenimo įspūdžiais, tačiau tuo pačiu tėvystė gali privesti prie konfliktų, sumišimo ir įvairių stresinių situacijų. Beveik kiekvieną dieną tėvai išgyvena intensyvių emocijų, susijusių su jų vaikais. Daugelis šių emocijų būna teigiamos, tačiau dalis jų esti ir neigiamos. Suaugusiems, kenčiantiems depresyvius simptomus, gali kilti problemų kasdieniame vaiko ugdyme ir šios problemos veikia jų tėvystę. Literatūroje gausu tyrimų, patvirtinančių tėvų depresiškumo pasekmes jų atžaloms. Pavyzdžiui, depresyviems tėvams sunkiau palaikyti teigiamą ryšį su savo vaikais bei tikėtina, jiems kyla kritiški ir neigiami jausmai jų paauglių atžvilgiu. Priešingai, kai depresyvių tėvų vaikai išgyvena suaugusiųjų prislėgtas nuotaikas, dėl šių priežasčių kylančios jaunuolių elgesio problemos gali tapti rizikos faktoriumi tėvų depresiškumui ir įvairių neigiamų emocijų pasireiškimui. Dėl to esama literatūra pateikia dvi puses: motinos depresiškumas gali paveikti vaiko psichinę sveikatą, o jo emociniai ir elgesio sunkumai turi poveikį motinos depresiškumui (Burns et al., 2010). Jei tėvai prasčiau mentalizuoja ir negeba prioritizuoti vaiko poreikių, tikėtina, kad tai prisidės prie jo psichopatologijos rizikos (Ensink, Begin, Normandin & Fonagy, 2016). Taigi esami tyrimai atskleidžia, kad tiek suaugusiųjų depresiškumas gali paveikti jų vaikų psichologinį funkcionavimą, tiek vaiko problemos tampa veiksniumi tėvų depresiškumo simptomams išsivystyti.

Sutrikusi tėvų psichologinė būseną ir prastesnis jų gebėjimas mentalizuoti, gali neigiamai atsiliiepti paauglių raidai. Maždaug kas penkta moteris ir vienas iš dešimties vyrų per visą gyvenimą patiria depresiškumo epizodų, o simptomai yra ypač dažni motinoms. Pastebėta, kad 18-22 % vaikų populiacijos per šešis mėnesius išgyveno vieną ar daugiau emocijų ar elgesio sutrikimų (Elgar, Mills, McGrath, Waschbusch & Brownridge, 2007). Svarbu tai, kad paauglystė yra reikšminga galutiniam mentalizacijos gebėjimų vystymuisi ir šis gebėjimas tampa ypatingas tolimesniame socialiniame funkcionavime (Murri et al., 2017). Visgi, per pastaruosius 30 metų sukaupta literatūra atskleidžia, kad vaikai ir paaugliai, gyvenantys su depresyviais suaugusiais, patiria didelę įvairių raidos ir prisitaikymo sunkumų riziką nuo kūdikystės iki pilnametystės (McKee et al., 2008). Išties, buvo įrodyta, kad motinos depresiškumas yra susijęs su padidėjusiu sveikatos priežiūros paslaugų naudojimu nuo kūdikystės iki paauglystės (England & Sim, 2009).

Teigiamo ryšio stoka ir neigiamų išgyvenimų perteklius, būdingas tėvų depresiškumui, gali iškreipti suaugusiųjų tėvystės įgūdžius. Šie įgūdžiai apima: šilumą/įsitraukimą, tinkamą priežiūrą, veiksmingą discipliną ir tvirtumą (McKee et al., 2008). Lovejoy ir kolegos (2000) apžvelgė 46 tyrimus, kurie parodė reikšmingą ryšį tarp motinos depresiškumo simptomų ir prastesnių tėvystės įgūdžių (Lovejoy, Graczyk, O'Hare & Neuman, 2000). Nustatyta, kad tiek tinkamo suaugusiųjų įsitraukimo, tiek pozityvaus auklėjimo ir disciplinos trūkumai tėvystėje yra susiję su padidėjusiu vaikų internalių ir eksternalių problemų lygiu (McKee et al., 2008). Internalūs sunkumai apima nepakankamą gebėjimą reguliuoti neigiamas emocijas, tokias kaip liūdesys, baimė, nerimas ir sunkumus kontroliuojant bei palaikant teigiamas emocijas. Eksternalūs sunkumai pasireiškia kaip elgesio sutrikimas, dažnai lydymas pykčio, agresijos ir impulsyvumo (Silk, Steinberg & Morris, 2003). Neabejotina, kad depresiškų tėvų vaikai turi didesnę psichopatologijos riziką, ypač depresijos, nerimo ir eksternalių problemų. Tyrimai atskleidžia, kad motinų ir tėvų depresiškumo simptomai yra susiję su emociškai šaltu auklėjimu, nejautrumu vaiko pasiūlymams, vaidmenų pasikeitimais bei nenuosekliu ir painiu suaugusiųjų elgesiu (Vismara, Sechi & Lucarelli, 2019). Depresiškumas paveikia tėvų gebėjimą pozityviai ugdyti ir išvengti bejėgiškumo, susiduriant su vaiko pykčio protrūkiiais (Elgar, Mills, McGrath, Waschbusch & Brownridge, 2007). Jie labiau linkę būti negatyvūs, priešiški, įkyrūs ir nepalaikantys (Vallotton, Harewood, Froyen, Brophy-Herb & Ayoub, 2016). Neretai, norėdami atkreipti suaugusiųjų dėmesį į save ir įveikti tėvų prieštaraujantį elgesį, depresiškų tėvų vaikai bando būti itin aktyvūs. Tokiu atveju pastangos gauti dėmesio gali vykti per įvairius nesąmoningus veiksmus prisikviesti suaugusiuosius ar iššaukti jų sudrausminimą. Kita vertus, kai kurie vaikai elgiasi analogiškai kaip ir jų tėvai, t. y. jie stengiasi tylėti ir pasirenka negalvoti, kad išvengtų neigiamų išgyvenimų (Fonagy & Allison, 2012). Dėl to depresiški tėvai gali dažniau konfliktuoti su savo atžalomis ir tai priveda prie emocinių ir elgesio problemų (Hanington, Heron, Stein & Ramchandani, 2012). Mamai arba tėčiui sunkiau jautriai atliepti vaiko jausmus, suvokti bei padėti patiems vaikams mentalizuoti kylančias emocijas, suteikti pakankamai dėmesio ir pozityvaus grįžtamojo ryšio ar, bendrai, kurti tvirtus ir šiltus santykius su savo jaunuoliais. Tokiais atvejais ir sutrikusi mentalizacija trukdo tėvams suprasti jų vaikų subjektyvų vidinį pasaulį ir iš to kylantį elgesį (Krink, Muehlhan, Luyten, Romer & Ramsauer, 2018). Taigi, suaugusiųjų prislėgta nuotaika ir jų neadekvatus reflektavimas tiek apie save, tiek apie jų paauglius, gali privesti prie emocinių bei elgesio sunkumų.

1.4.1. Paauglių emociniai bei elgesio sunkumai

Depresiškų tėvų vaikai gali pasižymėti sutrikusia emocijų reguliacija ir dėl to patirti emocinius bei elgesio sunkumus. Pirmiausia, kalbant apie jaunuolius, paauglystę lydi fiziniai, psichologiniai ir socialiniai virsmai, kurie sukelia įvairius ir naujus emocinių išgyvenimų potyrius. Tyrimai atskleidžia, kad būtent paauglių grupė patiria dažnesnius ir intensyvesnius jausmus (Silk, Steinberg & Morris, 2003). Antra, daugelis hormonų, nervų ir pažinimo sistemų, kuriomis grindžiamas emocijų reguliavimas, subręsta paauglystės laikotarpiu (Spear, 2000). Ir trečia, paauglystėje reikšmingai padidėja įvairių psichopatologijos formų paplitimas, įskaitant emocinius ir elgesio sunkumus (Silk, Steinberg & Morris, 2003). Kaip buvo minėta prieš tai, emocijų reguliacija vystosi ankstyvojoje vaikystėje ir ji gali sutrikti turint depresyvius tėvus. Individams, kurie yra nesaugiai prisirišę (patiria nejautrų ir nenuoseklų rūpinimąsi iš tėvų), vystosi menka reguliacija ir dėl to jie turi prastesnius įveikos gebėjimus bei padidėjusį pažeidžiamumą suvokiamiems stresoriams (Mikulincer & Shaver, 2008). Emocijų valdymo strategijos, paprastai, yra išskiriamos kaip – adaptyvios (t. y. kognityvinis įvertinimas, problemų sprendimas, priėmimas, atsitraukimas) ir netinkamos (t. y. įkyrios mintys, slopinimas) (Reck, Nonnenmacher & Zietlow, 2016; Tronick & Reck, 2009). Strategijas galima suvokti kaip turinčias vystymosi šaknis į keturias tarpusavyje susijusias veikimo sritis: somatinę/jutiminę, pažintinę, elgesio ir socialinę tarpasmeninę (Silk, Shaw, Forbes, Lane & Kovacs, 2006). Stokojama tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjamas paauglių emocijų reguliavimo strategijų ir prisitaikymo ryšys. Visgi, Garber ir jo kolegos (1991,1995) atliko daugybę tyrimų ir pastebėjo, kad paaugliai, kuriems buvo diagnozuota depresija, pasižymėjo labiau vengiančia, pasyvia ir agresyvia emocijų valdymo strategija (Garber, Braafladt, & Zeman, 1991; Garber, Braafladt, & Weiss, 1995). Eksperimentiniai tyrimai, nagrinėję depresiškų ir nedepresiškų tėvų imtis, atskleidė, kad depresiškumo požymiais pasižyminčių tėvų vaikai turi žemesnį savęs vertinimą (Loechner et al., 2020). Kiti tyrimai taip pat pastebėjo ir išskyrė paauglių beviltiškumo jausmus, pesimizmą ir žemą savivertę (Murray, Woolgar, Cooper & Hipwell, 2001). Autoriai nagrinėja dilemą - ar didesnis motinos kritiškumas jos vaiko atžvilgiu sukelia šį pažeidžiamumą, ar vaikai, turintys šį polinkį, iššaukia tėvų kritikavimą (Dunbar et al., 2013). Nenuoseklus auklėjimas, kuris gali pasireikšti tarp depresiškų suaugusiųjų, priveda prie nenuspėjamų situacijų ir dėl to jų paaugliams kyla sumišimo ir nesaugumo jausmai, juolab, kad vaikai dažnai nežino ar neįsivaizduoja savo tėvų vidinių būsenų (Lenz, 2005). Kai suaugusieji stresuoja, padidėja jų dirglumas ir skiriamos bausmės, todėl jų auklėjimas tampa griežtu ir autoritariniu, o tai, savo ruožtu, veikia jų atžalų prosocialų elgesį, akademinį darbą ir emocinę gerovę (Valloton, Harewood, Froyen, Brophy-Herb & Ayoub, 2016). Eisenberg ir jo kolegos (2001) atrado, kad vaikams, išgyvenantiems emocinius ir elgesio sunkumus, būdingas aukštesnis pykčio ir liūdesio lygis. Elgesio sunkumų turintiems

paaugliams būdinga agresija, kitų žmonių teisių nepaisymas, nuosavybės gadinimas (Hill cit. iš Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2014). Mentalizacijos teorijos autoriai daro prielaidą, kad destruktivus, į kitą žmogų nukreiptas elgesys, gali atsirasti, kai bendraujant nėra daromos prielaidos apie individo išgyvenamas emocijas, jam kylančias mintis, jis nelaikomas vidinį pasaulį turinčiu subjektu, t. y. jis nementalizuojamas (Fonagy cit. iš Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2014). Cappadocia ir kolegos (2009), peržvelgę įvairių tyrimų duomenis atskleidė, kad elgesio sunkumais pasižymintys vaikai, prasčiau atpažįsta emocijas iš veido išraiškų (Cappadocia, Desrocher, Pepler & Schroeder, 2009). Kitas autorius Jones (2007) teigia, kad asocialūs paaugliai vaikinai yra linkę netiksliai interpretuoti emocines veido išraiškas (Jones, Forster & Skuse, 2007). Taigi, depresiškų tėvų paaugliams gali pasireikšti emociniai ar elgesio sunkumai, kurie sutrikdo jaunuolių psichologinę savijautą.

1.6. Tyrimo aktualumas ir problema, tikslas ir uždaviniai

Nemažai tyrimų rodo, kad tėvų mentalizacija yra svarbi formuojantis vaikų emocijų reguliacijai. Gana tiksli mentalizacija yra vienas svarbių sėkmingos raidos, vidinio ir tarpasmeninio funkcionavimo veiksnių (Gervinskaitė – Paulaitienė ir Barkauskienė, 2014). Mentalizuojant yra sutelkiamas dėmesys į savo ir kito individo vidines psichikos būsenas, t. y. emocijas, norus, įsitikinimus, motyvus. Šis procesas reikšmingai apima atpažinimą, supratimą, apmąstymą ir interpretaciją. Kol kas pastarieji tyrimų rezultatai atskleidžia, kad tolesnis mentalizavimo supratimas tampa ypatingai svarbiu veiksniu vaikų psichopatologijai ir sveikai raidai (Gervinskaitė – Paulaitienė, 2014).

Nors mentalizacija vystosi pirmiausia mamos – kūdikio prieraišiuose santykiuose (Fonagy & Allison, 2014), tyrimai atskleidžia, kad mentalizavimo gebėjimai tampa labai svarbūs ir paauglystės tarpsniu, kai šis procesas yra įtvirtinamas (Dumontheil, Apperly & Blakemore, 2010). Jaunuoliai paauglystėje turi išgyventi svarbias raidos užduotis, kad sėkmingai žengtų į suaugystę, o mentalizacijos sutrikdymai gali kelti sunkumų šių uždavinių įveikimui (Gervinskaitė – Paulaitienė, 2018). Paauglystės periodu individai patiria ir naujų socialinių, kultūrinių pokyčių, susijusių su paauglių mentalizavimo progresu. Gebėjimas reflektuoti padeda jauniems žmonėms įveikti šiuos iššūkius, suprasti savo ir kitų mintis, jausmus, ketinimus (Valle, Massaro, Castella & Marchetta, 2015) bei žinoti, kaip elgtis naujose socialinėse situacijose (Mazza, Di Michele, Pollice, Casacchia & Roncone, 2008). Paauglystėje vėl tampa reikšminga pačių tėvų gebėjimas reflektuoti ir reguliuoti savo psichines būsenas bei padėti paaugliams įtvirtinti jų emocijas per refleksiją. Tėvystė yra reikli, reikalaujanti pastangų ir kelianti iššūkių, dėl to suaugę gali būti pažeidžiami patiriamam stresui. Tėvai nuolat susiduria su sudėtingomis užduotimis – kaip išlikti ramiems sutrikusio vaiko akivaizdoje, tuo pačiu bandant padėti vaikui sureguliuoti jo emocijas ir išspręsti problemą (Rutherford, Wallace, Laurent, & Mayes, 2015). Jei suaugusieji susiduria su papildoma įtampa (psichinės sveikatos sutrikimais, santykių sunkumais, su finansais, darbu susijusiu stresu), jų pačių emocijos gali sutrikdyti juos, todėl tampa sunku atliepti vaiko jausmus. Dėl to suaugusiems išgyvenant psichinės sveikatos sunkumų, liūdesį ar vienišumą, nuovargį ir miego trūkumą, ligas, jų gebėjimas reguliuoti savo ir vaiko jausmus yra pažeistas (Maliken & Katz, 2013; Williford, Calkins, & Keane, 2007). Kai tėvai yra nepalaikantys ir emociškai atmetantys – labiau tikėtina, kad jaunuoliai turės prastesnę emocinę kompetenciją ir patirs internalių bei eksternalių elgesio sunkumų (Garner, Dunsmore, & Southam-Gerrow, 2008; Raver & Spagnola, 2002; Shipman, et al., 2007; Suveg, et al., 2008). Yra nustatyta, kad mamoms, turinčioms klinikinį depresiško ar nerimo lygį (lyginant su įprasta kontroline grupe) būdingos mažesnės ir mažiau efektyvios emocijų reguliavimo strategijos ir didesni bendravimo bei emocinio įsitraukimo sunkumai (Hughes &

Gullone, 2008; Psychogiou & Parry, 2014). Tyrimai atskleidžia, kad stiprinant tėvų mentalizaciją ne tik mažėja įvairių problemų rizika vaikui, bet ir gerėja tėvų savijauta (Milimavičiūtė, 2019). Taigi, mentalizavimo procesas yra svarbus veiksnys suaugusiųjų ir jų paauglių emocijų reguliacijos kontekste.

Anksčiau minėti tyrimai atskleidžia, jog tėvų patiriamas depresiškumas siejamas su paauglių emociniais bei elgesio sunkumais, tačiau straipsnių apie mechanizmus, kurie galėtų veikti tą ryšį – trūksta. Dėl to yra reikšminga tyrinėti, kaip tėvų prislėgta nuotaika gali veikti jų reflektvyviają funkciją ir jų paauglių emocinius bei elgesio sunkumus.

Tyrimo tikslas: Analizuoti tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir jų auginamų paauglių emocinių bei elgesio problemų sąsajas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir jų paauglių emocinių ir elgesio problemų pasiskirstymą.
2. Ištirti, ar tėvų depresiškumas ir mentalizacija prognozuoja vaikų emocines ir elgesio problemas.
3. Ištirti, ar mentalizacija medijuoja sąsajas tarp tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Iš viso tyrime dalyvavo 106 tėvai, iš kurių 79 mamos ir 27 tėčiai. Tėvų amžius pasiskirstė nuo 31 iki 60 metų, o vidurkis siekė 42 (žr. 1 lentelė). Tiriamieji buvo surinkti dalinantis ir kviečiant užpildyti internetinėje erdvėje *google forms* sukurta anonimine anketa.

Daugiausia tėvų – 59 (55,7 %) augina 2 vaikus šeimoje, o paauglio amžiaus, apie kurį tėvai pildė anketą, vidurkis (SD) siekė 13,8 (1,8). 82 tėvai turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą (77,4 %), 89 tėvai yra vedę/ištekėjusios (84 %), 59 tėvai augina 2 vaikus (55,7 %) ir dažniausias paauglio amžius, apie kurį tėvai pildė anketą, siekė 12 m. (22,6 %) ir 14 m. (22,6 %). Tyrimo dalyvių demografinių duomenų pasiskirstymą žr. 2 lentelėje.

Tėvų taip pat buvo klausiama ar sirgo COVID-19 virusine infekcine liga ir kokį stresą jaučia dėl šios ligos. Daugiausia tėvų - 81 (76,4 %), atsakė, kad nesirgo COVID-19 virusine infekcine liga ir daugiausiai tėvų – 42 (39,6 %), jaučia vidutinį stresą dėl COVID –19 virusinės infekcinės ligos.

1 lentelė. *Tiriamųjų aprašomoji statistika*

	Dažnis (proc.)	Iš viso	Amžiaus vidurkis (SD)
Moterys	74,5 (%)	106	42 (4,8)
Vyrai	25,5 (%)		

2 lentelė. *Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys*

		Moterys (n = 79)		Vyrai (n = 27)	
		n	%	n	%
Išsilavinimas	Nebaigtas vidurinis	0	0	0	0
	Vidurinis	2	2,5	1	3,7
	Profesinis	5	6,3	0	0
	Aukštasis neuniversitetinis	12	15,2	3	11,1

	Aukštasis universitetinis	59	74,7	23	85,2
	Kita	1	1,3	0	0
Šeiminis statusas	Vedęs/ištekęjusi	65	82,3	24	88,9
	Nevedęs/netekėjusi	4	5,1	0	0
	Išsiskyręs (-usi)	9	11,4	3	11,1
	Našlys (-ė)	1	1,3	0	0
Auginamų vaikų skaičius šeimoje	1	10	12,7	7	25,9
	2	50	63,3	9	33,3
	3	15	19	8	29,6
	4	4	5,1	1	3,7
Paauglio amžius, apie kurį pildė anketą	11 m.	5	6,3	1	3,7
	11,5 m.	1	1,3		
	12 m.	19	24,1	5	18,5
	13 m.	12	15,2	4	14,8
	14 m.	18	22,8	6	22,2
	15 m.	8	10,1	3	11,1
	16 m.	5	6,3	4	14,8
	17 m.	10	12,7	4	14,8

2.2. Instrumentai

2.2.3. Mentalizacijos skalė (angl. The Mentalization scale; MentS)

Mentalizacijos skalė (MentS) susideda iš 28 teiginių, vertinamų 5 balų Likerto skalėje, kur 1 – visiškai netinka, 5 – visiškai tinka. Šios skalės psichometrinės charakteristikos buvo ištirtos 2-ioose tyrimuose. Viena tyrimo imtis buvo dirbančiųjų suaugusiųjų ir studentų imtis ($N_1 = 288 + 278$), kita – asmenys, sergantys ribiniu asmenybės sutrikimu ($N_2 = 62 + 62$). Be mentalizacijos skalės, abiejuose tyrimuose buvo naudojami dar kiti instrumentai: prieraišumo ir BigFive. Pirmasis tyrimas taip pat apėmė ir empatijos bei emocinio intelekto instrumentus. MentS visos skalės vidinis suderintumas buvo geras abejuose imtyse: Cronbach $\alpha = 0,84$ ir $0,75$. Pagrindinės 1-ojo tyrimo duomenų komponentų analizės metu buvo gautos 3 interpretuojamos subskalės: į save nukreipta mentalizacija (mentalizuojamos savo psichinės būsenos), į kitą nukreipta mentalizacija (mentalizuojamos kito psichinės būsenos) ir motyvacija mentalizuoti. Tai parodė tinkamą patikimumą: Cronbach $\alpha = 0,74 - 0,79$, išskyrus motyvacijos mentalizuoti subskalės patikimumą klinikinėje imtyje: Cronbach $\alpha = 0,60$. Mentalizacijos skalės įverčiai taip pat atskleidė nuoseklią koreliaciją su BigFive ir teigiamai koreliavo su empatija, bruožais ir emocinio intelekto gebėjimais, atvirumu, ekstravertiškumu ir sąžiningumu bei neigiamai koreliavo su vengiančiu prieraišumu, nerimu ir neurotiškumu. Asmenų, sergančių ribiniu asmenybės sutrikimu, MentS bendras ir MentS į save nukreipta rezultatai buvo žymiai mažesni. Siūloma skalė laikoma tinkama greitai, bet prasmingai įvertinti mentalizaciją tiek individualių skirtumų tyrime, tiek klinikiniam kontekste (Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević & Jolić Marjanović, 2018). Šio tyrimo imties Cronbach α yra = 0,883.

2.2.4. Epidemiologinių tyrimų centro depresijos simptomų skalė – pataisyta (angl. The Center for Epidemiologic Studies Depression Scales; CESD-R)

Epidemiologinių tyrimų centro depresijos simptomų skalė – pataisyta (The Center for Epidemiologic Studies Depression Scales, CESD-R) buvo sukurta Laurie Radloff'o 1977 m. ir vėliau peržiūrėta William Eaton'o ir kitų autorių. Tai atnaujinta CES– D (Radloff, 1977) versija, skirta bendroje populiacijoje išmatuoti depresijos simptomus pasireiškusių per dviejų savaitių laikotarpį (Eaton, Muntaner, Smith, Tien, & Ybarra, 2004). Instrumentą sudaro 20 teiginių, kurie siejasi su DSM- IV aprašomais depresijos kriterijais. Teiginiai apima šias temas: liūdesį, interesų praradimą, apetitą, miegą, susikaupimą, kaltę, nuovargį, judėseną ir suicidines mintis. Pildydami šį instrumentą tyrimo dalyviai kiekvieną teiginį vertina nuo 1- „Visai netinka arba Mažiau nei 1 dieną“, iki 5- „Beveik kasdien dvi savaites“ (Eaton et al., 2004). Bendras įvertis skaičiuojamas

sudėjus visų teiginių įverčius. Originalo psichometrinės charakteristikos: Cronbach $\alpha = 0,928$. Validumas: CESD-R teigiamai koreliavo su STICSA $r = 0,653$, PRQ-B $r = 0,426$, PANAS-NA $r = 0,576$; $p < 0,01$. Neigiamai koreliavo su PANAS-PA $r = -0,263$, $p < 0,01$ (Van Dam & Earleywine, 2011). Šie autoriai įtraukę depresijos kovariaciją tarp PANAS-PA ir STICSA nerado jokių ryšių. Štai įtraukiant nerimą kaip kovariacijos kintamąjį ryšys tarp PANAS-PA ir depresijos simptomų nesumažėjo. Lietuvoje šis instrumentas nebuvo adaptuotas, standartizuotas ir naudotas tyrimuose, normos nėra nustatytos, kad galimi tik tarpgrupiniai depresijos simptomų palyginimai. Originalo kalbos versiją galima naudoti be atskiro sutikimo. Versti į lietuvių kalbą instrumentą tyrimo tikslams leidimas gautas iš W.W. Eaton. Lietuvišką vertimą tvarkė: Agnė Lukaševičiūtė ir doc.dr. Asta Adler. Instrumentas verstas iš anglų kalbos dviejų nepriklausomų vertėjų (vienas jų – turi psichologijos žinių, kitas – ne), vertimai buvo sulyginami ir suderinti trečiasis galutinis lietuviškas variantas, kuris buvo kito asmens išverstas atgal į anglų (originalo) kalbą. Lentelės su originalo-lietuvių- atgaliniu vertimais buvo išsiųsti Eaton peržiūrėjimui ir komentavimui. Autorius davė sutikimą taip pakeisti teiginius, pakomentavo vieno teiginio vertimą, paaiškindamas, kokią prasmę teiginys turėtų turėti. Atsižvelgus į autoriaus komentarus teiginys buvo pakeistas. Instrumento psichometriniais rodikliais patikrinti buvo atliktas bandomasis tyrimas, jame dalyvavo 104 asmenys, iš jų 96 moterys ir 8 vyrai, amžiaus vidurkis 22,6. Patikrintas patikimumas bei atlikta patvirtinančioji faktorinė analizė. Patikimumas: Cronbach $\alpha = 0,936$; validumas tikrintas atliekant patvirtinančiąją faktorinę analizę pagal Van Dam ir Earleywine (2011) pasiūlytą dviejų faktorių modelį, verta paminėti, kad pasiūlytas modelis modifikuotas. Modifikuojant buvo koreliuojami: x14 su x15; x9 su x17; x8 su Negative Mood (latentinis faktorius); x2 su x4; x20 su Functional Impairment (latentinis faktorius); x7 su x16, Functional Impairment; x5 su x19, x12, x11, x7; x3 su x20, x10, x7; x1 su x19, x18, x7 (*x1, x2 ir t.t., yra atitinkamų kintamųjų liekamosios paklaidos*). CFI = 0,946, TLI = 0,933, $\chi^2 = 226,402$, $p < 0,05$. Modifikuotas modelis statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo pradinio. Šio tyrimo imties Cronbach α yra = 0,898.

2.2.5. Galių ir sunkumų klausimynas (angl. SDQ)

R. Goodman (1997) sukurtas Galių ir sunkumų (SDQ) klausimynas (Strengths and Difficulties Questionnaire) plačiai taikomas pasaulyje vaikų emocinių simptomų, elgesio problemų, hiperaktyvumo, santykių su bendraamžiais problemų ir socialumo formalizuotai atrankai. Yra parengtos trys klausimyno versijos: tėvams (T₄₋₁₇) (žr. 1 priedas), mokytojams (M₄₋₁₇) ir 11–17 metų vaikams (V₁₁₋₁₇).

Visose Galių ir sunkumų (SDQ) klausimyno versijose pateikiami 25 teiginiai apie teigiamas ir neigiamas vaiko savybes. Šie teiginiai sudaro penkias skales po penkis teiginius kiekvienoje: Elgesio problemų, Hiperaktyvumo, Emocinių simptomų, Problemų su bendraamžiais,

Socialaus elgesio. 10 teiginių suformuluoti vaiko galioms, o 15 teiginių – vaiko sunkumams apibūdinti. Kiekvieną teiginį tėvai, mokytojai ir vaikai atsakydami vertina: „Netiesa“, „Iš dalies tiesa“, „Tiesa“ (Gintilienė ir kt., 2004). Siekiant aiškumo ir bendrumo, buvo sukurti Galių ir sunkumų (SDQ) klausimyno eksternalūs sunkumai, kurie apima hiperaktyvumo ir elgesio problemų skales, bei Galių ir sunkumų (SDQ) klausimyno internalūs sunkumai, kurie apima emocinių sunkumų bei problemų su bendraamžiais skales. Abiejose skalėse yra atspindimi emocinės ir elgesio problemos (Muračiovienė, 2018).

Atlikti tėvų, mokytojų ir vaikų originalių versijų psichometrinių charakteristikų tyrimai įrodė, kad ši metodika yra patikima ir validi. Buvo taikytas vidinio suderinamumo ir pakartotinio įvertinimo būdas, kuris parodė aukštus tėvų ir mokytojų versijų įverčius (Gintilienė ir kt., 2004). Šio tyrimo imties Cronbach α yra = 0,703.

Šiame tyrime buvo naudota tėvų Galių ir sunkumų (SDQ) klausimyno versija.

2.2.6. Tėvystės reflektivosios funkcijos klausimynas (angl. The Parental Reflective Functioning Questionnaire for Adolescents; PRFQ - A)

Šis klausimynas skirtas trumpam tėvų reflektivosios funkcijos įvertinimui. Instrumentas susideda iš 18 teiginių, vertinamų 7 balų Likerto skalėje, ir turi 3 subskales, kurių kiekviena susideda iš 6 teiginių. Bendras subskalių įvertis skaičiuojamas sudėjus teiginius ir išvedus jų vidurkį. Ikimentalizacijos (angl. *Pre-Mentalizing*) subskalė matuoja nementalizavimą, negebėjimą suprasti vaiko vidinio pasaulio, piktų kėslų išvėlgimą vaiko elgesyje (pavyzdžiui, „Mano vaikas verkia šalia nepažįstamųjų, kad mane sugėdintų“); aukšti šios subskalės balai rodo prastą mentalizaciją. Užtikrintumo apie psichines būsenas (angl. *Certainty About Mental States*) subskalė apibūdina tėvų supratimą apie psichinių būsenų neskaidrumą (pavyzdžiui, „Aš visada galiu numatyti, ką darys mano vaikas“). Aukšti Užtikrintumo įverčiai rodo hipermentalizaciją, t. y., jog tėvai gali pernelyg tvirtai tikėti, kad jo vaiko būsenos supratimas yra teisingas, o žemi - hipomentalizaciją, kai vaiko būsenos atrodo pernelyg neskaidrios ir nesuprantamos. Trečioji, Susidomėjimo ir smalsumo (angl. *Interest and Curiosity*) subskalė atspindi susidomėjimą vaiko vidiniu pasauliu (pavyzdžiui, „Man dažnai smalsu sužinoti, kaip mano vaikas jaučiasi“). Labai aukšti balai šioje subskalėje taip pat gali rodyti įkyrų hipermentalizavimą, o žemi - susidomėjimo vaiko išgyvenimais trūkumą. Visos subskalės pasižymi geru vidiniu suderintumu: motinų, auginančių vaikus iki 3 metų, imtyje jų Cronbach α atitinkamai lygios 0,7, 0,82 ir 0,75. Klausimyno konstrukto validumą patvirtina tiriamosios bei patvirtinamosios faktorių analizės rezultatai bei teoriškai tikėtinos subskalių koreliacijos su tėvų emociniu prieinamumu bei vaiko prieraišumo stiliumi (Luyten, Mayes, Nijssens & Fonagy, 2017). Šiame darbe buvo naudotas tėvystės reflektivosios funkcijos klausimynas, auginantiems paauglius nuo 12 iki 18 m. – PRFQ-A.

Subskalės ir teiginių eiliškumas bei skaičiavimas yra tokie patys, kaip ir PRFQ versijoje. Kadangi keletą teiginių PRFQ-A versijoje šiek tiek skyrėsi, autoriams leidus tuos teiginius išversti, lietuviška PRFQ-A versija buvo gauta sulyginus du nepriklausomus vertimus iš anglų kalbos į lietuvių. Šio tyrimo imties Cronbach α yra = 0,681.

2.3. Tyrimo eiga

Pradžioje buvo sukurti klausimai, siekiant išsiaiškinti tyrimo dalyvių lytį, amžių, išsilavinimą, šeiminių statusą, auginamų vaikų skaičių, paauglio amžių, apie kurį pildė anketą, taip pat buvo sukurti klausimai apie COVID – 19 virusinę infekcinę ligą ir patiriamą stresą dėl šios ligos (žr. 1 priedas)

Tyrimas vyko maždaug 2 mėnesius 2021 metų pradžioje. Sudaryta tyrimo anketa buvo patalpinta internete ir platinama elektroniniu būdu. Tėvai buvo pasiekti platinant anketą socialinių tinklų grupėse, skirtose tėvų diskusijoms apie vaikus, taip pat dalinantis paštu su įvairiomis mokyklomis, sutikusiomis išplatinti anketą tikslinio amžiaus mokinių tėvams bei kviečiant užpildyti pačius tėvus ar pasidalinti su kitais pažįstamais tėvais, auginančiais tikslinio amžiaus paauglius. Internetinės anketos pradžioje buvo pateikta informacija apie tyrėją, tyrimo tikslą, tiriamus konstruktus, atsakymų konfidencialumą, anketos pildymo trukmę (apie 10-15 minučių) (žr. 2 priedas). Taip pat nurodytas tyrėjos elektroninio pašto adresas ir telefono numeris, kuriuo buvo galima kreiptis iškilus klausimams dėl tyrimo.

2.4. Duomenų analizė

Šio tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojantis Excel ir IBM SPSS *Statistics 22.0* versija. Siekiant patikrinti visų skalių ir subskalių normalumą, buvo pritaikyti Kolmogorovo – Smirnovo ir Shapiro – Wilko testai. Šie testai parodė, kad SDQ emocinių, elgesio, hyperaktyvumo, problemų su bendraamžiais, socialumo bei poveikio skalių, taip pat depresiškumo skalės, tėvų reflektyviosios funkcijos Ikimentalizacijos, Susidomėjimo ir Smalsumo subskalės duomenys yra nenormaliai pasiskirstę ($p < 0,05$). Asimetrijos ir ekseco įverčiai daugumoje skalių taip pat parodė nenormalius įverčius (> 1). Siekiant pritaikyti parametrinius kriterijus, nenormaliai pasiskirsčiusios skalės buvo transformuotos, atsižvelgiant į kiekvienos skalės ir subskalės histogramą bei pritaikius individualiai kiekvienai tinkamą transformacijos formulę. Norint pasižiūrėti, ar buvo panaudota tinkama transformacija, buvo atliktos koreliacijos tarp transformuotos ir netransformuotos skalės ir visos parodė tinkamą p reikšmę ($< 0,05$). Patikrinus visų kintamųjų patikimumą, Cronbach α parodė patenkinamus įverčius (Cronbach $\alpha > 0,6$). SPSS programa apskaičiuoti vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir dažniai. Siekiant nustatyti tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir jų paauglių emocinių

bei elgesio sunkumų pasiskirstymą vyrų ir moterų imtyse, buvo panaudotas Stjudento t kriterijus nepriklausomoms imtims. Tėvų depresiškumo ir mentalizacijos, taip pat ir reflektyviosios funkcijos prognostinė galia paauglių emocinėms bei elgesio problemoms buvo paskaičiuota atlikus tiesinę regresinę analizę. Siekiant nustatyti, ar mentalizacija medijuoja sąsajas tarp tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų buvo pritaikytos tiesinės regresinės analizės ir nupieštas modelis bei atlikta mediacijos analizė.

3. REZULTATŲ ANALIZĖ

3.1. Tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir paauglių emocinių bei elgesio problemų pasiskirstymas

Tikrinant pirmąjį uždavinį, buvo nustatomas tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir paauglių emocinių bei elgesio problemų pasiskirstymas.

Siekiant palyginti moterų ir vyrų vertinimus, buvo pritaikytas Stjudento *t* kriterijus nepriklausomoms imtims. Statistiškai reikšmingi skirtumai buvo rasti kito mentalizacijos, motyvacijos mentalizuoti ir bendros mentalizacijos subskalėse bei tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalėje ($p = 0,000$). Tai parodo, kad moterys labiau mentalizuoja kito psichines būsenas bei turi didesnę motyvaciją mentalizuoti ir jų bendra mentalizacija didesnė nei vyrų. Taip pat moterys statistiškai reikšmingai labiau yra susidomėjusios vaiko vidiniu pasauliu (3 lentelė). Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp kitų kintamųjų nenustatyta ($p > 0,05$). Moterų ir vyrų vertinimai tarp kitų kintamųjų nesiskyrė (žr. 3 priedas).

3 lentelė. Tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir paauglių emocinių bei elgesio problemų pasiskirstymas vyrų ir moterų imtyse

Subskalės	Moterys ($n = 79$)	Vyrai ($n = 27$)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>			
Kito mentalizacijos subskalė	40,97 (4,83)	36,59 (5,42)	3,94	104	0,000***
Motyvacijos mentalizuoti subskalė	40,16 (5,03)	35,30 (6,78)	3,95	104	0,000***
Bendra mentalizacijos subskalė	110,52 (12,28)	99,56 (11,81)	4,04	104	0,000***
Tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir smalsumo subskalė	0,51 (0,18)	0,36 (0,15)	3,85	104	0,000***

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

M – vidurkis ; *SD* –standartinis nuokrypis.

Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

3.2. Tėvų depresiškumo ir mentalizacijos prognostinė galia paauglių emocinėms bei elgesio problemoms

Siekiant patikrinti, ar tėvų depresiškumas ir mentalizacija prognozuoja paauglių emocijas bei elgesio problemas, atlikta tiesinė regresinė analizė. 4 – oje lentelėje galime matyti, kad savo ($p = 0,001$; $\beta = -0,37$) ir kito mentalizacija ($p = 0,010$; $\beta = -0,34$) statistiškai reikšmingai prognozavo elgesio sunkumus. Modelis paaiškino 21,5 % duomenų sklaidos ir parodė, kad mažesnė tėvų savo ir kito mentalizacija prognozuoja didesnius paauglių elgesio sunkumus. Tai atskleidžia, kad kuo mažiau tėvai mentalizuoja savo bei kito vidines psichines būsenas, tuo labiau paaugliai patiria elgesio sunkumų. Modelyje pagal multikolinearumą (VIF <4) ir Kuko matą (<1) išskirčių nebuvo rasta.

4 lentelė. Tėvų depresiškumo ir mentalizacijos prognostinė galia paauglių emocinėms bei elgesio problemoms

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis					
	Elgesio sunkumų skalė			F	p	R ²
	Beta (β)	p				
Depresiškumo skalė	-0,12	0,231	5,15	0,000***	0,21	
Savo mentalizacijos subskalė	-0,37	0,001**				
Kito mentalizacijos subskalė	-0,34	0,010*				
Motyvacijos mentalizuoti subskalė	0,24	0,063				
Lytis	0,02	0,875				

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Kaip matome 4 – oje lentelėje, depresiškumo skalė, motyvacijos mentalizuoti subskalė bei lytis statistiškai reikšmingai neprognozavo elgesio sunkumų ($p > 0,05$). Analizuojant nepriklausomus kintamuosius su kitomis SDQ skalėmis – statistiškai reikšmingų modelių nebuvo atrasta (žr. 4 priedas).

Siekiant patikrinti, ar tėvų depresiškumas ir tėvų reflektivityoji funkcija prognozuoja paauglių emocines bei elgesio problemas, atlikta tiesinė regresinė analizė. 5-oje lentelėje galime matyti, kad tėvų reflektivityosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė statistiškai reikšmingai prognozavo elgesio sunkumus ir socialumą ($p = 0,000$; $\beta = 0,48$; $-0,44$). Taip pat, tėvų reflektivityosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė statistiškai reikšmingai prognozavo elgesio sunkumus ($p = 0,003$; $\beta = -0,27$). Tėvų reflektivityosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalė statistiškai reikšmingai prognozavo elgesio sunkumus ($p = 0,005$; $\beta = 0,26$) ir socialumą ($p = 0,040$; $\beta = 0,21$). Modelis paaiškino 38,7 % ir 26,8 % duomenų sklaidos bei parodė, jog kuo didesnė tėvų nementalizacija, tuo didesni paauglių elgesio sunkumai, taip pat kuo mažesnis tėvų nementalizavimas, tuo didesnis paauglių socialumas. Toliau rezultatai atskleidė, kad kuo mažesnis tėvų užtikrintumas apie vaiko psichines būsenas, tuo didesni jo elgesio sunkumai. Galiausiai modelis nurodė, jog kuo didesnis tėvų susidomėjimas vaiko vidiniu pasauliu, tuo didesni paauglio elgesio sunkumai bei socialumas. Duomenys parodo, kad kuo mažiau tėvai geba suprasti vaiko vidinį pasaulį, tuo jis labiau išgyvens elgesio sunkumus ir bus mažiau socialus; kuo labiau tėvų supratimas apie paauglio psichines būsenas yra neskaidrus, tuo daugiau paauglys patirs eksternalių problemų bei kuo daugiau tėvai yra įkyriai hipermentalizuojantys, t. y. per daug susidomėję paauglio vidiniu pasauliu ar bandantys kontroliuoti jį, tuo didesni vaiko elgesio sunkumai, taip pat kuo labiau tėvai yra susidomėję vaiko psichinėmis būsenomis, tuo labiau paaugliai yra socialūs. Modelyje pagal multikolinearumą ($VIF < 4$) ir Kuko matą (< 1) išskirčių nebuvo rasta.

5 lentelė. Tėvų depresiškumo ir tėvų reflektivityosios funkcijos prognostinė galia paauglių emocinėms bei elgesio problemoms

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomi kintamieji			
	Elgesio sunkumų skalė		Socialumo skalė	
	Beta (β)	p	Beta (β)	p
Depresiškumo skalė	-0,10	0,215	0,01	0,909
Tėvų reflektivityosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė	0,48	0,000***	-0,44	0,000***
Tėvų reflektivityosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė	-0,27	0,003**	0,08	0,430

Tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalė	0,26	0,005**	0,21	0,040*
Lytis	0,17	0,052	-0,04	0,641
<i>F</i>		11,86		6,89
<i>p</i>		0,000***		0,000***
<i>R</i> ²		0,38		0,26

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.
 Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Kaip matome 5 – oje lentelėje, depresiškumo skalė ir lytis statistiškai reikšmingai neprognozavo nei elgesio sunkumų nei socialumo ($p > 0,05$). Tėvų reflektyviosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė taip pat statistiškai reikšmingai neprisidėjo prie socialumo modelio ($p > 0,05$). Analizuojant nepriklausomus kintamuosius su kitomis SDQ skalėmis – statistiškai reikšmingų modelių nebuvo atrasta (skalių R_2 įvertis nepakankamas modeliams paaiškinti) (žr. 5 priedas).

3.3. Tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų mediacija per mentalizaciją

Siekiant iširti, ar mentalizacija medijuoja sąsajas tarp tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų, buvo atliktos tiesinės regresinės analizės ir nupieštas modelis. 6- oje lentelėje galima matyti, kad pirmoje regresijoje patikrinus, kaip tėvų depresiškumas ir mentalizacija prognozuoja paauglių emocijas bei elgesio problemas, buvo gauta, jog tėvų depresiškumas ($p = 0,047$; $\beta = 0,20$) ir bendra mentalizacija ($p = 0,047$; $\beta = -0,20$) statistiškai reikšmingai prognozuoja paauglio bendrus sunkumus. Modelis paaiškino 8 % duomenų sklaidos ir parodė, jog kuo didesnis tėvų depresiškumas, tuo didesnės paauglio problemos bei kuo mažesnė tėvų mentalizacija, tuo didesni vaiko sunkumai. Antra regresija buvo norima patikrinti, kaip tėvų depresiškumas prognozuoja bendrą mentalizaciją. Modelis gavosi statistiškai nereikšmingas, todėl toliau analizuoti nebegalima ($p > 0,05$). Modeliuose pagal multikolinearumą (VIF < 4) ir Kuko matą (< 1) išskirčių nebuvo rasta.

6 lentelė. Tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų mediacija per mentalizaciją

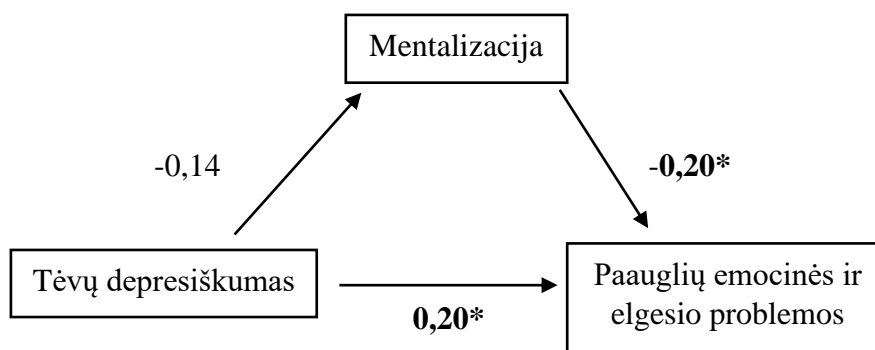
Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis		F	p	R ²
	SDQ bendra sunkumų skalė				
	Beta (β)	p			
Depresiškumo skalė	0,20	0,047*	4,70	0,011*	0,08
Bendra mentalizacijos skalė	-0,20	0,047*			

Nepriklausomas kintamasis	Priklausomas kintamasis		F	p	R ²
	Bendra mentalizacijos skalė				
	Beta (β)	p			
Depresiškumo skalė	-0,14	0,156	2,04	0,156	0,02

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

1 mediacijos modelio paveiksle matome (žr. 1 pav.), kad tiek tėvų depresiškumas, tiek mentalizacija turi statistiškai reikšmingą efektą paauglių emocinėms bei elgesio problemoms. Modelis parodo, kad mentalizacija nėra mediatorius, nes vienas ryšys yra nereikšmingas, t. y. tėvų depresiškumas neprognozuoja tėvų mentalizacijos. Vadinasi, gali būti kitų veiksnių, paaiškinančių, kas lemia mentalizaciją. Visgi, tėvų depresiškumas išlieka svarbus, kaip paauglio emocinių ir elgesio sunkumų tiesioginis veiksnys.



1 pav. Mediacijos modelis

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiuo tyrimu buvo siekiama analizuoti tėvų depresiškumo, mentalizacijos ir jų auginamų paauglių emocinių bei elgesio problemų sąsajas. Atlikto tyrimo duomenys parodė, kad lyginant atsakymus moterų bei vyrų imtyse, mamos geba labiau mentalizuoti kito vidinę būseną bei turi didesnę motyvaciją mentalizuoti ir jų bendra mentalizacija didesnė nei vyrų. Taip pat moterys statistiškai reikšmingai labiau yra susidomėjusios vaiko emocine savijauta nei vyrai. Tyrimai, kurie nagrinėjo lyčių skirtumus mentalizacijos gebėjimuose, parodė, jog moterys šiek tiek geriau mentalizuoja (Baron-Cohen, Wheelwright, Hill, Raste & Plumb, 2001; Schiffer, Pawliczek, Müller, Gizewski & Walter, 2013). Panašiai, vyrai atsiskleidė, kaip mažiau empatiški nei moterys (Toussaint & Webb, 2005; Van der Graaff et al., 2014) ir tikėtina mažiau reflektuojantys savo ir kitų liūdesio išgyvenimus (Fivush & Buckner, 2000). Pazzagli, Delvecchio, Raspa, Mazzeschin ir Luyten (2018) tyrime motinos taip pat atsiskleidė kaip labiau susidomėjusios vaiko vidiniais išgyvenimais nei vyrai. Analizuojant mentalizacijos gebėjimų skirtumus tarp lyties, galima būtų pažvelgti į skirtingus moterų ir vyrų įveikos būdus. Ankstesni tyrimai aprašo nevienodus susidorojimo stilius: vyrai yra labiau linkę naudoti į problemą nukreiptą strategiją, tuo tarpu moterys – į emocijas orientuotą įveikos būdą (Kelly, Tyrka, Price & Carpenter, 2008). Vaiko raidos tyrimai patvirtina mintį, jog tėvai pastiprina skirtingas berniukų ir mergaičių emocines išraiškas, o motinos ir tėčiai naudoja skirtingas strategijas, atsižvelgiant į lytį (Cassano & Zeman, 2010; Cassano, Zeman, & Sanders, 2014). Pavyzdžiui, rezultatai atskleidžia, kad moterys daugiau empatiškai atliepia baimės ir liūdesio jausmus pokalbiuose su dukromis, bet ne su sūnumis (Fivush, Brotman, Buckner, & Goodman, 2000), o tai rodo, kad berniukai gali turėti mažiau galimybių išreikšti šias emocijas. Taip pat, didesnis empatijos ir mentalizavimo gebėjimo lygis vyrams gali reikšti didesnę jų jautrumą ir neigiamą socialinį vertinimą, kuris atitraukia juos nuo efektyvių problemų sprendimo strategijų (Tollenaar & Overgaauw, 2020). Nors tyrimai, susiję su tėčių mentalizavimu yra reti, yra įrodymų, jog abiejų tėvų mentalizacijos lygis panašus (Steele & Steele, 2008; Taubner et al., 2013), tuo tarpu kiti tyrimai atskleidžia skirtumus tarp tėčių, kurių mentalizavimo lygis yra mažesnis nei motinų (Benbassat-Lifshitz, 2008; Cooke, Priddis, Luyten, Kendall, & Cavanagh, 2017). Nors ir vakarų bendruomenės tėvai pastaruoju metu vis labiau įsitraukia į vaikų auginimą nei ankstesniais laikais, vis dar tebėra nuolatinis atotrūkis tarp vyro ir moters įsitraukimo į vaiko ugdymą (Phares, Fields, & Kamboukos, 2009; Pleck & Masciadrelli, 2004). Šiandien daugelis tėčių gali jaustis nepasitikintys savo gebėjimais ugdyti vaikus (Bretherton, Lambert, & Golby, 2005; Holland, 1994) ir vyrai gali būti labiau linkę taikyti autoritarinį auklėjimą (Mc-Kinney & Renk, 2008; Russell et al., 1998; Winsler, Madigan, & Aquilino, 2005). Visgi, moterų bei vyrų imtis šiame tyrimo yra nevienoda, dėl to griežtų išvadų nereikėtų daryti.

Siekiant patikrinti, ar tėvų depresiškumas ir mentalizacija prognozuoja paauglių emocijas bei elgesio problemas, duomenys atskleidė, jog mažesnė savo ir kito tėvų mentalizacija prognozuoja didesnes paauglio elgesio problemas. Prastesnė mentalizacija siejama su neįsijautusiu motinų auklėjimu (Ensink et al., 2019), trikdančia komunikacija (Grienenberger, Kelly & Slade, 2005) ir nesaugiu prierašumu su vaiku (Fonagy, Steele, Moran, Steele & Higgitt, 1993). Tinkamai mentalizuojantys įgalina save apmąstyti įsitikinimus, jausmus bei mintis ir atidžiai samprotauti apie jų pačių psichinių būsenų įtaką santykiuose su vaiku. Arian ir Kumru (2020) tyrimas taip pat atskleidė, jog didesnė motinos mentalizacija yra siejama su mažesniais internaliomis ir eksternaliomis vaiko problemomis. Visgi, paauglys, patiriantis elgesio sunkumų, yra linkęs netinkamai ar netiksliai suprasti kito žmogaus intencijas (Sharp, 2006; Ha, Sharp & Goodyer, 2011) ar įsivaizduoti, jog šalia esantis turi neigiamų intencijų, net kai tokių nėra bei sudėtingiau keisti savo lūkesčius apie kitus (Twemlow, Fonagy & Sacco, 2005). Tyrimai atskleidžia, kad mažesnė tėvų mentalizacija parodo suaugusiųjų neįsijautusį ir griežtą auklėjimą bei naudojimąsi nenaudingais drausminimo būdais (Moller et al., 2017). Sutrikusi mentalizacija siejama su mažesniu empatijos lygiu, mažesniu atsakomybės jausmu ir didesniu polinkiu kitus žmones laikyti fiziniais objektais. Dėl to mentalizacijos trūkumai, perduodami iš tėvų, gali sukelti vaikams pažinimo, elgesio ir socialinių sunkumų, tokių kaip smurtas ir antisocialus elgesys (Fonagy & Levinson 2004; Moller, Falkenstrom, Larsson & Holmqvist, 2014; Taubner, White, Zimmermann, Fonagy & Nolte, 2012).

Išanalizavus, ar tėvų depresiškumas ir tėvų reflektuojanti funkcija prognozuoja paauglių emocijas bei elgesio problemas, duomenys parodė, kad didesnė tėvų ikimentalizacija, t. y. mažesnis supratimas apie vaiko vidinį pasaulį, atskleidžia didesnes paauglio elgesio problemas bei mažesnį socialumą, taip pat mažesnis užtikrintumas apie vaiko psichines būsenas, t. y. neskaidrus suaugusiųjų suvokimas apie paauglio psichines būsenas, nurodo didesnius paauglio elgesio sunkumus bei tėvų įkyrus hipermentalizavimas, t. y. per didelis susidomėjimas paauglio vidiniu pasauliu ar bandymas kontroliuoti jį, iššaukia didesnes vaiko elgesio problemas, taip pat kuo labiau tėvai yra susidomėję vaiko psichinėmis būsenomis, tuo labiau paauglys yra socialus. Ensink, Begin, Normandin ir Fonagy (2016) tyrime atsiskleidė, jog aukštesnė motinų reflektuojanti funkcija yra siejama su mažesne rizika 7-12 metų vaikams patirti eksternalių elgesio sunkumų. Tai praplėtė ankstesnius rezultatus, jog žemesnė suaugusiųjų mentalizacija yra rizika vėlesnėms vaikų opozicinio neklusnumo sutrikimo ir elgesio problemoms (Centifanti, Meins, & Fernyhough, 2015; Meins, Centifanti, Fernyhough & Fishburn, 2013).

Šiame tyrime didesnė ikimentalizacija nurodė didesnes paauglių elgesio problemas. Rostad ir Whitaker (2016) tyrimo analizė parodė, jog kuo daugiau respondentai pažymėjo ikimentalizacijos sunkumų, tuo mažiau buvo pasitenkinę tėvų role ir tuo mažiau išreiškė tinkamo komunikavimo ir

įsitraukimo į santykį su vaiku. Tai atitinka prieraišumo tyrinėtojų įžvalgą, jog didesnė reflektivityji funkcija leidžia tėvams būti sąmoningiems ir jautriems ties vaiko poreikiais bei prisideda prie pozityvesnės suaugusiųjų ir vaikų sąveikos ir kokybiškesnių santykių (Slade, 2005). Kai tėvams sunku kontroliuoti savo emocijas, jie linkę priskirti piktybiškas intencijas savo vaiko psichinėms būsenoms, o tai savo ruožtu prisideda prie jo elgesio sunkumų. Yra įrodyta, kad motinos požiūris ir palaikymas yra susijęs su paauglių geresne santykių su kitais kokybe (Soenens, Duriez, Vansteenkiste, & Goossens, 2007), tuo tarpu neigiami ir nepalaikantys tėvų atliepimai į vaiko neigiamas emocijas yra susiję su prastesniu paauglių socialinės ir emocinės kompetencijos lygiu (Eisenberg, Cumberland, & Spinard, 1998).

Toliau, mažesnis užtikrintumas apie vaiko psichines būsenas atskleidė paauglio elgesio sunkumus. Teoriškai, patologinių reflektivitysios funkcijos lygių raida rodo, jog būnant labai užtikrintam dėl kito psichinių būsenų (minčių, jausmų), dažniausiai parodo tam tikro tipo reflektivitysios funkcijos deficیتą (Fonagy, Target, Gergely, Allen & Bateman, 2003). Vienas iš paaiškinimų gali būti tas, kad tėvų, turinčių aukštą užtikrintumą dėl vaiko vidinių būsenų, gautas įvertis gali neatspindėti jų realaus mentalizavimo pajėgumo (Handeland, Kristiansen, Lau, Håkansson & Øie, 2019). Per mažas ar per didelis užtikrintumo dėl vaiko psichinių būsenų lygis gali atskleisti reflektivitysios funkcijos rigidiškumą ar jos „žlugimą“ (Fonagy et. al., 2016). Luyten ir kt. (2009) taip pat teigia, jog didesnis negebėjimas pripažinti vaiko psichinių būsenų neskaidrumą, nėra susijęs su pozityvesne tėvyste, nes supratimas, kad vaikų vidinė savijauta ne visada yra akivaizdi, turėtų padėti tėvams spręsti problemas, kai jie nėra užtikrinti. Kuo mažesnis yra užtikrintumas vaiko psichinėmis būsenomis, t. y. ribotas, konkretus ar susijęs su įvairiais dirgikliais, tuo labiau suaugusiems yra nesuprantami ir neskaidrūs paauglių vidiniai išgyvenimai.

Galiausiai, tėvų įkyrus hipermentalizavimas parodė didesnius paauglio elgesio sunkumus, o didesnis susidomėjimas ir smalsumas vaiko vidine savijauta atskleidė paauglio didesnį socialumą. Galima svarstyti, jog suaugusiųjų per didelis domėjimasis ir smalsumas paauglio psichinėmis būsenomis ar bandymas kontroliuoti jo vidinį pasaulį, gali sukelti pasipriešinimą ir iššaukti eksternalias jaunuolio problemas. Suaugusieji, parodantys didesnę psichologinę kontrolę, mažiau empatiškai atliepia vaiko poreikius ir spaudžia juos įvairiems reikalavimams ir tėvų norams įvykdyti. Tai gali pakenkti vaikų savarankiškumo ir valios jausmams (Grolnick, 2003), todėl jaunuoliams kyla didesnė emocinių bei elgesio problemų rizika. Psichinių būsenų susidomėjimas ir smalsumas yra pirmiausia susijęs su konstruktyviais auklėjimo aspektais, tokiais kaip emocinis prieinamumas (Luyten et. al., 2017), įsitraukimas bei bendravimas (Rostad & Whitaker, 2016). Pazzagli ir kt. tyrime (2018) rezultatai parodė, jog didesnis suaugusiųjų susidomėjimas ir smalsumas vaiko vidiniais išgyvenimais koreliuoja su saugiu prieraišumu. Benbassat ir Priel (2012)

tyrime atsiskleidė, kad aukštesnė tėvų reflektivityji funkcija parodo aukštesnę paauglių mentalizaciją ir socialinę kompetenciją. Suaugusiųjų reflektivityji funkcija tiesiogiai susijusi su gilesnėmis tėvų žiniomis apgalvotai reaguoti į vaikų emocijas. Kai mama geba analizuoti savo reakcijas ugdant paauglį, ji dažniau užtikrina jo saugumą, įsitraukia socialiai ir komunikuoja tinkamais būdais (Suchman, DeCoste, Leigh & Boreli, 2010). Kuo labiau paaugliai geba suprasti savo ir kitų vidines būsenas, tuo geriau jie užmezga santykius su kitais bendraamžiais ir romantiniais partneriais. Gebėjimas pažvelgti į kito perspektyvą ir valdyti neigiamus padarinius yra labai reikšmingi abipusiems santykiams (Long, 1993; Thomas & Fletcher, 2003).

Tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų mediacija per mentalizaciją atskleidė, kad tėvų depresiškumas ir mentalizacija prognozavo paauglių emocijas bei elgesio problemas. Duomenys parodė, jog kuo didesnis tėvų depresiškumas, tuo didesni paauglio sunkumai bei kuo mažesnė tėvų mentalizacija, tuo didesnės jaunuolio problemos. Kaip literatūroje ir aprašoma, motinos, turinčios aukštesnę mentalizacijos lygį, gebės priskirti daugiau realistiškas ir pozityvesnes savybes bei mažiau neigiamas ir kaltinančias intencijas savo vaikams, tokiu būdu elgdamosis rūpestingai ir jautriai (Landy & Menna, 2006). Arian ir Kumru (2020) tyrime taip pat atsiskleidė, kad motinos depresiškumas ir nerimas bei priešiškas yra susiję su didesniais motinos neigiamais priskyrimais ir mintimis apie vaiko elgesį, kurie prognozuoja vaiko elgesio problemas.

Visgi, šiame tyrime mentalizacija nėra mediatorius sąsajoje tarp tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų, nes vienas ryšys yra nereikšmingas, t. y. tėvų depresiškumas neprognozavo tėvų mentalizacijos. Kapeleris (2014) tyrime autorius siekė išanalizuoti sąsajas tarp motinos potrauminio streso sutrikimo, jos mentalizacijos ir vaiko internalių bei eksternalių elgesio problemų. Duomenys parodė, jog motinos mentalizacija tik dalinai medijavo tarp motinos PTSD ir vaiko internalių problemų, tačiau motinos mentalizacija pilnai medijavo tarp motinos PTSD ir vaiko socialinių įgūdžių. Autoriaus tyrime motinos depresiškumas taip pat prognozavo vaiko internalias ir eksternalias elgesio problemas bei socialinius įgūdžius, tačiau mentalizacija visuose trijuose modeliuose nebuvo statistiškai reikšminga. Arian ir Kumru (2020) tyrimo duomenys irgi atskleidė, jog mentalizacija neišryškėjo kaip mediatorius tarp motinos simptomų ir vaiko elgesio problemų. Šių autorių tyrimo modeliuose neigiamas intencionalumas ir nepalaikanti emocijų socializacija labiau prognozavo vaiko elgesio sunkumus nei mentalizacija. Jų rezultatų analizėje mentalizacija kaip mediatorius sąsajoje tarp motinos simptomų ir vaiko elgesio problemų buvo mažesnė nei įtikinama.

Šiame tyrime išryškėja, jog gali būti kitų veiksnių, paaiškinančių, kas lemia mentalizaciją, tačiau tėvų depresiškumas išlieka svarbus, kaip paauglių emocinių ir elgesio sunkumų tiesioginis veiksnys.

4.2. Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų gairės

Šis tyrimas turi keletą apribojimų. Moterų imtis siekė 79, kai tuo tarpu vyrų imtis buvo tik 27. Tai galėjo parodyti ne tokius informatyvius rezultatus lyginant moterų bei vyrų imtis, taip pat ir bendri rezultatai gali būti, jog pasikeistų surinkus tolygesnę ir didesnę imtį. Didžioji dalis respondentų, tikėtina, yra iš miesto ir pakankamai išsilavinę, todėl rezultatai gali būti siauriau apibendrinti, atsižvelgiant į gyventojus iš mažesnių miestų bei kaimo ir žemesnį išsilavinimą turinčius. Taip pat nėra aišku, ar tiek suaugę, tiek ir paaugliai apie kuriuos tėvai pildė anketą neturi kitų sveikatos ar diagnozuotų psichikos sutrikimų, kas galėtų paveikti respondentų atsakymus pildant anketą. Tolesni tyrimai turėtų į tai atsižvelgti.

5. IŠVADOS

1. Moterys statistiškai reikšmingai labiau mentalizavo kito psichines būsenas, jų motyvacija mentalizuoti bei jų bendra mentalizacija yra didesnė nei vyrų.
2. Moterys statistiškai reikšmingai labiau buvo susidomėjusios vaiko psichinėmis būsenomis.
3. Mažesnė tėvų savo ir kito mentalizacija prognozavo didesnes paauglių elgesio problemas.
4. Didesnis tėvų nementalizavimas prognozavo didesnius paauglių elgesio sunkumus, didesnis tėvų mentalizavimas prognozavo didesnę paauglių socialumą.
5. Mažesnis tėvų užtikrintumas apie vaiko psichines būsenas prognozavo didesnes paauglių elgesio problemas.
6. Įkyrus tėvų hipermentalizavimas prognozavo didesnius paauglio elgesio sunkumus bei didesnis tėvų susidomėjimas ir smalsumas vaiko psichinėmis būsenomis prognozavo didesnę paauglių socialumą.
7. Mentalizacija kaip mediatorius sąsajoje tarp tėvų depresiškumo ir paauglių emocinių bei elgesio problemų nemedijavo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Allen, J. P. (2008). Attachment in adolescence. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment theory and research*, 319–335. New York, NY: Guilford Press.
- Arikan, G., & Kumru, A. (2020). Patterns of Associations Between Maternal Symptoms and Child Problem Behaviors: The Mediating Role of Mentalization, Negative Intentionality, and Unsupportive Emotion Socialization. *Child psychiatry and human development*. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10578-020-01046-w>
- Bammens, A., Adkins, T., & Badger, J. (2015). Psycho-educational intervention increases reflective functioning in foster and adoptive parents. *Adoption & Fostering*, 39, 38-50. Doi: <https://doi.org/10.1177/0308575914565069>
- Barkauskienė, R., Čekuolienė, D., Adler, A. ir Gervinskaitė-Paulaitienė, L. (2017). Mentalizacijos paauglystėje raida ir sutrikimai. *Psichologija*, 56, 7–19. Doi: <https://doi.org/10.15388/Psichol.2017.56.11515>
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y., & Plumb, I. (2001). The "Reading the Mind in the Eyes" Test revised version: a study with normal adults, and adults with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 42(2), 241–251. Doi: <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00715>
- Benbassat, N., & Priel, B. (2012). Parenting and Adolescent Adjustment: the Role of Parental Reflective Function. *Journal of Adolescence*, 35(1), 74-163. Doi: [10.1016/j.adolescence.2011.03.004](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.03.004)
- Benbassat, N., & Shulman, S. (2016). The significance of parental reflective function in the adjustment of young adults. *Journal of Child and Family Studies*, 25(9), 2843–2852. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0450-5>
- Benbassat-Lifshitz, N. (2008). Parenting and adolescent adjustment: The role of parental reflective function (Doctoral Thesis). Ben-Gurion University, Israel. Paimta iš: <http://aranne5.bgu.ac.il/others/BenbassatLifshitzNaomi.pdf>
- Berthelot, N., Lemieux, R., Garon-Bissonnette, J., Lacharité, C., & Muzik, M. (2019). The protective role of mentalizing: Reflective functioning as a mediator between child maltreatment, psychopathology and parental attitude in expecting parents. *Child abuse & neglect*, 95. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104065>
- Berthelot, N., Lemieux, R., Garon-Bissonnette, J., Lacharité, C., & Muzik, M. (2019). The protective role of mentalizing: Reflective functioning as a mediator between child

maltreatment, psychopathology and parental attitude in expecting parents. *Child abuse & neglect*, 95, 104065. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104065>

- Bond, D.K., & Borelli, J.L. (2017). Maternal attachment insecurity and poorer proficiency savoring memories with their children: the mediating role of rumination. *Journal of Social and Personal Relationships*, 34(7), 1007–1030. Doi: <https://doi.org/10.1177/0265407516664995>
- Borelli, L.J., Brugnera, A., Zarbo, C., Rabboni, M., Bondi, E., Tasca, A.G., & Compare, A. (2019) Attachment comes of age: adolescents' narrative coherence and reflective functioning predict well-being in emerging adulthood. *Attachment & Human Development*, 21(4), 332-351. Doi: 10.1080/14616734.2018.1479870
- Bram, A. D., & Gabbard, G. O. (2001). Potential space and reflective functioning. *International Journal of Psycho-Analysis*, 82, 685–699.
- Bretherton, I., Lambert, J. D., & Golby, B. (2005). Involved fathers of preschool children as seen by themselves and their wives: Accounts of attachment, socialization, and companionship. *Attachment & Human Development*, 7, 229–251. Doi: 10.1080/14616730500138341
- Burns, B., Mustillo, S., Farmer, E., Kolko, D., McCrae, J., Libby, A., & Webb, M. B. (2010). Caregiver Depression, Mental Health Service Use, and Child Outcomes. *Child Welfare and Child Well-Being: New Perspectives From the National Survey of Child and Adolescent Well-Being*.
- Cappadocia, M. S., Desrocher, M., Pepler, D., Schroeder, J. H. (2009). Contextualizing the neurobiology of conduct disorder in an emotion deregulation framework. *Clinical Psychology Review*, 29, 506–518. Doi: 10.1016/j.cpr.2009.06.001.
- Cassano, M. C., & Zeman, J. L. (2010). Parental socialization of sadness regulation in middle childhood: The role of expectations and gender. *Developmental Psychology*, 46(5), 1214–1226. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0019851>
- Cassano, M. C., Zeman, J. L., & Sanders, W. M. (2014). Responses to children's sadness: Mothers' and fathers' unique contributions and perceptions. *Merrill-Palmer Quarterly*, 60(1), 1–23. Doi: <https://digitalcommons.wayne.edu/mpq/vol60/iss1/2>
- Centifanti, L.C.M., Meins, E., & Fernyhough, C. (2015). Callousunemotional traits and impulsivity: Distinct longitudinal relations with mind-mindedness and understanding of others. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Doi: <http://dx.doi.org/10.1111/jcpp.12445>

- Charoensuk, S. (2007). NEGATIVE THINKING: A KEY FACTOR IN DEPRESSIVE SYMPTOMS IN THAI ADOLESCENTS. *Issues in Mental Health Nursing*, 28, 55–74. Doi: <https://doi.org/10.1080/01612840600996265>
- Conradi, H.J., & de Jonge, P. (2009). Recurrent depression and the role of adult attachment: A prospective and a retrospective study. *J Affect Disord.* 116, 93-99. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2008.10.027>
- Cooke, D., Priddis, L., Luyten, P., Kendall, G., & Cavanagh, R. (2017). Paternal and maternal reflective functioning in the western Australian peel child health study. *Infant Mental Health Journal*, 38, 561–574. Doi: <https://doi.org/10.1002/imhj.21664>
- Cowan, P.A., Cowan, P.C., Pruett, K.M., & Pruett, K. (2019). Fathers' and mothers' attachment styles, couple conflict, parenting quality, and children's behavior problems: an intervention test of mediation. *Attachment & Human Development*, 21(5), 532-550. Doi: 10.1080/14616734.2019.1582600
- Čekuolienė, D., Jusienė, R., Širvinskienė, G., Zamalijeva, O. ir Breidokienė, R. (2011). MOTINŲ PSICHOLOGINĖS SAVIJAUTOS IR KŪDIKIŲ PROBLEMINIO ELGESIO SĄSAJOS. *Psychology*, 43, 44-62.
- Dimitrijević, A., Hanak, N., Altaras Dimitrijević, A., & Jolić Marjanović, Z. (2018). The Mentalization Scale (MentS): A Self-Report Measure for the Assessment of Mentalizing Capacity. *Journal of personality assessment*, 100(3), 268–280. Doi: <https://doi.org/10.1080/00223891.2017.1310730>
- Dumontheil, I., Apperly, I. A., & Blakemore, S. J. (2010). Online usage of theory of mind continues to develop in late adolescence. *Developmental science*, 13(2), 331–338. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2009.00888.x>
- Dunbar, J. P., McKee, L., Rakow, A., Watson, K. H., Forehand, R., & Compas, B. E. (2013). Coping, Negative Cognitive Style and Depressive Symptoms in Children of Depressed Parents. *Cognitive therapy and research*, 37(1). Doi: <https://doi.org/10.1007/s10608-012-9437-8>
- Eaton, W.W., Muntaner, C., Smith, C., Tien, A. & Ybarra, M. (2004). Center for Epidemiologic Studies Depression Scale: Review and Revision (CESD and CESD-R). In M. E. Maruish (Ed.), *The use of psychological testing for treatment planning and outcomes assessment: Instruments for adults*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 363 - 377.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241–273. Doi: https://doi.org/10.1207/s15327965pli0904_1

- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M. & et al. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development*, 72, 1112-1134. Doi: <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00337>
- Elgar, F. J., Mills, R. S., McGrath, P. J., Waschbusch, D. A., & Brownridge, D. A. (2007). Maternal and paternal depressive symptoms and child maladjustment: the mediating role of parental behavior. *Journal of abnormal child psychology*, 35(6), 943–955. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9145-0>
- England M. J., & Sim, L. J. (2009). Introduction and magnitude of the problem. In England M. J., Sim L. J. (Eds.), *Depression in Parents, Parenting, and Children: Opportunities to Improve Identification, Treatment, and Prevention*, 15–42. Washington, DC US: National Academies Press.
- England, M.J., & Sim, L.J., (Eds.) (2009). *Depression in Parents, Parenting, and Children: Opportunities to Improve Identification, Treatment, and Prevention. National Research Council (US) and Institute of Medicine (US) committee on depression, parenting practices, and the healthy development of children.* Washington (DC): National Academies Press. Doi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK215125>
- Ensink, K., Bégin, M., Normandin, L., & Fonagy, P. (2016). Maternal and child reflective functioning in the context of child sexual abuse: pathways to depression and externalising difficulties. *European Journal of Psychotraumatology*, 7(1), 30611, Doi: 10.3402/ejpt.v7.30611.
- Ensink, K., Borelli, J. L., Roy, J., Normandin, L., Slade, A., & Fonagy, P. (2019). Costs of not getting to know you: Lower levels of parental reflective functioning confer risk for maternal insensitivity and insecure infant attachment. *Infancy*, 24(2), 210–227. Doi: <https://doi.org/10.1111/infa.12263>
- Esbjorn, H.B., Pedersen, H.S., Daniel, F.I.S., Hald, H.H., Holm, M.J., & Steele, H. (2013). Anxiety levels in clinically referred children and their parents: Examining the unique influence of self-reported attachment styles and interview-based reflective functioning in mothers and fathers. *British Journal of Clinical Psychology*, 52, 394–407.
- Fischer-Kern, M., Fonagy, P., Kapusta, N.D., Luyten, P., Boss, S.J., Naderer, A., Blüml, V., & Leithner, K. (2013). Mentalizing in female inpatients with major depressive disorder. *The Journal of nervous and mental disease*, 201(3), 7-202. Doi: <https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e3182845c0a>
- Fischer-Kern, M., Tmej, A., Kapusta, N.D., Naderer, A., Leithner-Dziubas, K., Löffler-Stastka, H., & Spiringer-Kremser, M. (2008). The capacity for mentalization in

depressive patients: A pilot study [in German]. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychotherapie*, 54(4), 368–380. Doi: <https://doi.org/10.13109/zptm.2008.54.4.368>

- Fivush, R., & Buckner, J. P. (2000). Gender, sadness, and depression: The development of emotional focus through gendered discourse. In A. H. Fischer (Ed.), *Gender and emotion: Social psychological perspectives* (pp. 232–253). New York, NY: Cambridge University Press. Doi:10.1017/CBO9780511628191.012
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P., & Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent–child emotion narratives. *Sex Roles*, 42(3–4), 233–253.
- Fonagy, P. & Allison, E. (2014). The role of mentalizing and epistemic trust in the therapeutic relationship. *Psychotherapy*, 51(3), 372–80. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0036505>
- Fonagy, P. (2006). The mentalization-focused approach to social development. In J. G. Allen & P. Fonagy (Eds.), *The handbook of mentalization-based treatment*, 53–99. John Wiley & Sons Inc.
- Fonagy, P., & Allison, E. (2012). What is mentalization? The concept and its foundations in developmental research. In N. Midgley (Ed.) & I. Vrouva (Ed.), *Minding the child: Mentalization-based interventions with children, young people, and their families*, 11–34. East Sussex: Routledge.
- Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2016). Adversity, attachment, and mentalizing. *Comprehensive Psychiatry*, 64, 59–66. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2015.11.006>.
- Fonagy, P., & Levinson, A. (2004). Offending and attachment: The relationship between interpersonal awareness and offending in a prison population with psychiatric disorder. *Canadian Journal of Psychoanalysis*, 12(2), 225–251. Doi: <https://doi.org/10.1002/j.2167-4086.2009.tb00406.x>
- Fonagy, P., & Target, M. (2006). *Psychoanalyse und die Psychopathologie der Entwicklung*. Stuttgart: Klett-Cotta. Original 2003: *Psychoanalytic Theories - Perspectives from Developmental Psychopathology*.
- Fonagy, P., Gergely, G., & Target, M. (2007). The parent-infant dyad and the construction of the subjective self. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 288–328. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01727.x>
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., & Target, M. (2002). *Affect regulation, Mentalization and the Development of the Self*. New York: Other Press.
- Fonagy, P., Luyten, P., & Allison, E. (2015). Epistemic Petrification and the Restoration of Epistemic Trust: A New Conceptualization of Borderline Personality Disorder and Its

Psychosocial Treatment. *Journal of personality disorders*, 29(5), 575–609. Doi: <https://doi.org/10.1521/pedi.2015.29.5.575>

- Fonagy, P., Luyten, P., Bateman, A., Gergely, G., Strathearn, L., Target, M., & Allison, E. (2010). Attachment and personality pathology. In J. F. Clarkin, P. Fonagy, & G. O. Gabbard (Eds.), *Psychodynamic psychotherapy for personality disorders. A clinical handbook*, 37–87. Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Fonagy, P., Luyten, P., Moulton-Perkins, A., Lee, Y. W., Warren, F., Howard, S., Ghinai, R., Fearon, P., & Lowyck, B. (2016). Development and Validation of a Self-Report Measure of Mentalizing: The Reflective Functioning Questionnaire. *PLoS one*, 11(7). Doi: [//doi.org/10.1371/journal.pone.0158678](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158678)
- Fonagy, P., Steele, M., Moran, G., Steele, H., & Higgitt, A. (1993). Measuring the ghost in the nursery: An empirical study of the relation between parents' mental representations of childhood experiences and their infants' security of attachment. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41(4), 957–989. Doi: <https://doi.org/10.1177/000306519304100403>
- Fonagy, P., Target, M., Gergely, G., Allen, J. G., & Bateman, A. W. (2003). The developmental roots of borderline personality disorder in early attachment relationships: A theory and some evidence. *Psychoanalytic Inquiry*, 23(3), 412–459. Doi: <https://doi.org/10.1080/07351692309349042>
- Gambin, M., Woźniak-Prus, M., Konecka, A. & Sharp, C. (2021). Relations between attachment to mother and father, mentalizing abilities and emotion regulation in adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(1), 18–37, Doi: [10.1080/17405629.2020.1736030](https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1736030)
- Garber, J., Braafladt, N. & Zeman, J. (1991). The regulation of sad affect: An information-processing perspective. In J. Garber & K. A. Dodge (Eds.). *The development of emotion regulation and dysregulation*, 208–240. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Garber, J., Braafladt, N., & Weiss, B. (1995). Affect regulation in depressed and nondepressed children and young adolescents. *Development and Psychopathology*, 7, 93–115. Doi: <https://doi.org/10.1017/S0954579400006362>
- Garner, P. W., Dunsmore, J. C., & Southam-Gerrow, M. (2008). Mother-child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259–277. Doi: [10.1111/j.1467-9507.2007.00424.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00424.x)
- Gergely, G., & Watson, J. S. (1999). Early socio-emotional development: Contingency perception and the social-biofeedback model. In P. Rochat (Ed.), *Early social cognition:*

Understanding others in the first months of life, 101–136. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Gervinskaitė – Paulaitienė, L. ir Barkauskienė, R. (2016). MENTALIZACIJOS RAIDOS VEIKSNIŲ VAIKYSTĖJE IR PAAUGLYSTĖJE APŽVALGA. *Psichologija*, 54(1), 7-23. Doi: 10.15388/Psichol.2016.54.10343.
- Gervinskaitė-Paulaitienė, L. & Barkauskienė, R. (2014). Elgesio sunkumų turinčių paauglių mentalizacijos ypatumai. *International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach*, 15. Doi: 10.7220/2345-024X.15.3.
- Gervinskaitė – Paulaitienė, L. (2018). MENTALIZACIJA ANKSTYVOJE PAAUGLYSTĖJE IR JOS SAŠAJOS SU PRIERAISUMU, SMURTO PATYRIMU IR EMOCINIAIS BEI ELGESIO SUNKUMAIS. (Daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus Universitetas.
- Gintilienė G., Girdzijauskienė S., Černiauskaitė D., Lesinskienė S., Povilaitis R., Pūras D. (2004). Lietuviškas SDQ – standartizuotas mokyklinio amžiaus vaikų „Galių ir sunkumų klausimynas“. *Psichologija: mokslo darbai*. Vilnius, 29, 88 –105.
- Grienemberger, J. F., Kelly, K., & Slade, A. (2005). Maternal reflective functioning, mother–infant affective communication, and infant attachment: Exploring the link between mental states and observed caregiving behavior in the intergenerational transmission of attachment. *Attachment & Human Development*, 7(3), 299–311. Doi: <https://doi.org/10.1080/14616730500245963>
- Grolnick, W. S., & Farkas, M. (2002). Parenting and the development of children's self-regulation. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 5. Practical issues in parenting* (pp. 89–110) (2nd ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Gross, J. J. (1998). The Emerging Field of Emotion Regulation: An Integrative Review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271–299. Doi:10.1037/1089-2680.2.3.271
- Grunebaum, M.F., Galfalvy, H.C., Mortenson, L.Y., Burke, A.K., Oquendo, M.A. & Mann, J.J. (2010). Attachment and social adjustment: Relationships to suicide attempt and major depressive episode in a prospective study. *Journal of affective disorders*, 123(1-3), 123–130. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2009.09.010>
- Ha, C., Sharp, C., Goodyer, I. (2011). The role of child and parental mentalizing for the development of conduct problems over time. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 20, 291–300. Doi: <https://doi.org/10.1007/s00787-011-0174-4>
- Handeland, T. B., Kristiansen, V. R., Lau, B., Håkansson, U., & Øie, M. G. (2019). High degree of uncertain reflective functioning in mothers with substance use

disorder. *Addictive behaviors reports*, 10, 100193. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2019.100193>

- Hanington, L., Heron, J., Stein, A., & Ramchandani, P. (2012). Parental depression and child outcomes: is marital conflict the missing link? *Child Care Health Dev*, 38(4), 520-529. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2011.01270.x>
- Holland, A. M. (1994). Father– child relationships: The issue of discipline. *Australian Journal of Marriage & Family*, 15, 15–22.
- Holmes, J. (2006). Mentalizing from a psychoanalytic perspective: What's new? In J. G. Allen & P. Fonagy (Eds.), *The handbook of mentalization-based treatment*, 31–49. John Wiley & Sons Inc. Doi: <https://doi.org/10.1002/9780470712986.ch2>
- Hughes, E. K., & Gullone, E. (2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents: A review of family systems literature. *Clinical Psychology Review*, 28, 92–117. Doi: 10.1016/j.cpr.2007.04.002
- Young, K. S., Sandman, C. F., & Craske, M. G. (2019). Positive and negative emotion regulation in adolescence: Links to anxiety and depression. *Brain Sciences*, 9(4), 76. Doi: <https://doi.org/10.3390/brainsci9040076>
- Yurgelun-Todd, D. (2007). Emotional and cognitive changes during adolescence. *Current Opinion in Neurobiology*, 17(2), 251–257. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.conb.2007.03.009>
- Jones, A. P., Forster, A. S., Skuse, D. (2007). What do you think you're looking at? Investigating social cognition in young offenders. *Criminal Behavior and Mental Health*, 17, 101–106. Doi: <https://doi.org/10.1002/cbm.641>
- Kapeleris, A. (2014). Children's Socio-Emotional Development and Adjustment: Role of Maternal Trauma, Mentalization and Parenting Style. *Electronic Theses and Dissertations*. 5195. Doi: <https://scholar.uwindsor.ca/etd/5195>
- Katznelson, H. (2014). Reflective functioning: A review. *Clinical Psychology Review*, 34(2), 107–117. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.12.003>
- Kelly, M. M., Tyrka, A. R., Price, L. H., & Carpenter, L. L. (2008). Sex differences in the use of coping strategies: predictors of anxiety and depressive symptoms. *Depression and anxiety*, 25(10), 839–846. Doi: <https://doi.org/10.1002/da.20341>
- Khan, M.A. (2017). Childhood Maltreatment and Mother-Child Attachment: Examining Interactions among Attachment, Depression, Reflective Functioning, Parenting Behaviors, and Young Children's Outcomes in Mothers with Histories of Childhood Maltreatment. *Electronic Theses and Dissertations*, 2004-2019.

- Krink, S., Muehlhan, C., Luyten, P., Romer, G. & Ramsauer, B. (2018). Parental Reflective Functioning Affects Sensitivity to Distress in Mothers with Postpartum Depression. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 1671–1681. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10826-017-1000-5>
- Landy, S. & Menna, R. (2006). Early intervention with multi-risk families: An integrative approach. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Lee, A., & Hankin, B. L. (2009). Insecure attachment, dysfunctional attitudes, and low self-esteem predicting prospective symptoms of depression and anxiety during adolescence. *Journal of clinical child and adolescent psychology: the official journal for the Society of Clinical Child and Adolescent Psychology, American Psychological Association, Division 53*, 38(2), 219–231. Doi: <https://doi.org/10.1080/15374410802698396>
- Lemma, A., Target, M., & Fonagy, P. (2010). The development of a brief psychodynamic protocol for depression: Dynamic interpersonal therapy (DIT). *Psychoanalytic Psychotherapy*, 24, 329 -346.
- Lenz, A. (2005). Vorstellungen der Kinder über die psychische Erkrankung ihrer Eltern (Children's ideas about their parents' psychiatric illness-An explorative study). *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 54(5), 382–398.
- Li, E., Carracher, E., & Bird, T. (2019). Linking childhood emotional abuse and adult depressive symptoms: The role of mentalizing incapacity. *Child abuse & neglect*. 99(104253). Doi: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104253>
- Loechner, J., Sfarlea, A., Starman, K., Oort, F., Thomsen, L. A., Schulte-Körne, G., & Platt, B. (2020). Risk of Depression in the Offspring of Parents with Depression: The Role of Emotion Regulation, Cognitive Style, Parenting and Life Events. *Child psychiatry and human development*, 51(2), 294–309. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10578-019-00930-4>
- Long, E. C. (1993). Perspective-taking differences between high- and low-adjustment marriages: Implications for those in intervention. *The American Journal of Family Therapy*, 21(3), 248–259. Doi: <https://doi.org/10.1080/01926189308250923>
- Lovejoy, M. C., Graczyk, P. A., O'Hare, E., & Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 20, 561–592. Doi: [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(98\)00100-7](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(98)00100-7)
- Luyten, P., & Fonagy, P. (2015). The neurobiology of mentalizing. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 6(4), 366–379. Doi: <https://doi.org/10.1037/per0000117>

- Luyten, P., Fonagy, P., Lemma, A., & Target, M. (2012). Depression. In A. W. Bateman, & P. Fonagy (Eds.). *Handbook of mentalizing in mental health practice*, 385–417. American Psychiatric Pub.
- Luyten, P., Mayes, L. C., Nijssens, L., & Fonagy, P. (2017). The parental reflective functioning questionnaire: Development and preliminary validation. *PloS one*, *12*(5). Doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0176218>
- Luyten, P., Mayes, L. C., Sadler, L., Fonagy, P., Nicholls, S., Crowley, M., et al. (2009). The Parental Reflective Functioning Questionnaire-1 (PRFQ-1). Leuven: University of Leuven
- Maliken, A. C., & Katz, L. F. (2013). Exploring the impact of parental psychopathology and emotion regulation on evidence-based parenting interventions: A transdiagnostic approach to improving treatment effectiveness. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *16*(2), 173–186. Doi: [10.1007/s10567-013-0132-4](https://doi.org/10.1007/s10567-013-0132-4)
- Mazza, M., Di Michele, V., Pollice, R., Casacchia, M., & Roncone, R. (2008). Pragmatic language and theory of mind deficits in people with schizophrenia and their relatives. *Psychopathology*, *41*(4), 254–263. Doi: <https://doi.org/10.1159/000128324>
- Mazzeschi, C., Buratta, L., Germani, A., Cavallina, C., Ghignoni, R., Margheriti, M., & Pazzagli, C. (2019). Parental Reflective Functioning in Mothers and Fathers of Children With ADHD: Issues Regarding Assessment and Implications for Intervention. *Frontiers in public health*, *7*, 263. Doi: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00263>
- McKee, L., Forehand, R., Rakow, A., Reeslund, K., Roland, E., Hardcastle, E., & Compas, B. (2008). Parenting specificity: an examination of the relation between three parenting behaviors and child problem behaviors in the context of a history of caregiver depression. *Behavior modification*, *32*(5), 638–658. Doi: <https://doi.org/10.1177/0145445508316550>
- McKinney, C., & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescence. *Journal of Family Studies*, *29*, 806–827. Doi: <https://doi.org/10.1177/0192513X07311222>
- Meins, E., Centifanti, L.C.M., Fernyhough, C., & Fishburn, S. (2013). Maternal mind-mindedness and children's behavioral difficulties: Mitigating the impact of low socioeconomic status. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *41*, 543-553. Doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s10802-012-9699-3>
- Mikulincer, M., & Shaver, P. (2008). Adult attachment and affect regulation. *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, 2nd edn., 503–531. New York, NY: The Guilford Press.

- Milimavičiūtė, S. (2019). Globėjų trauminės patirties, mentalizacijos ir auklėjimo sąsajos. (Magistro darbas). Vilnius: Vilniaus Universitetas
- Moller, C., Falkenstrom, F., Holmqvist Larsson, M., & Holmqvist, R. (2014). Mentalizing in young offenders. *Psychoanalytic Psychology*, *31*(1), 84–99. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0035555>
- Möller, C., Odersjö, C., Pilesjö, F., Terpening, K., Österberg, M. & Holmqvist, R. (2017) Reflective Functioning, Limit Setting, and Emotional Availability in Mother–Child Dyads, *Parenting*, *17*(4), 225–241, Doi: 10.1080/15295192.2017.1369311
- Muračiovienė, S. (2018). Mokymosi sutrikimų turinčių ir neturinčių pradinio mokyklinio amžiaus vaikų slopinimo kontrolės ir emocijų bei elgesio sunkumų sąsajos. (Magistro darbas). Vilnius: Vilniaus Universitetas
- Murray, L., Woolgar, M., Cooper, P., & Hipwell, A. (2001). Cognitive vulnerability to depression in 5-year-old children of depressed mothers. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, *42*(7), 891–899. Doi: <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00785>
- Murri, M.B., Ferrigno, G., Penati, S., Muzio, C., Piccinini, G., Innamorati, M., Ricci, F., Pompili, M., & Amore, M. (2017). Mentalization and depressive symptoms in a clinical sample of adolescents and young adults. *Child and Adolescent Mental Health*, *22*, 69–76. Doi: <https://doi.org/10.1111/camh.12195>
- O'Connor, E. E., Langer, D. A., & Tompson, M. C. (2017). Maternal Depression and Youth Internalizing and Externalizing Symptomatology: Severity and Chronicity of Past Maternal Depression and Current Maternal Depressive Symptoms. *Journal of abnormal child psychology*, *45*(3), 557–568. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10802-016-0185-1>
- Pajulo, M., Tolvanen, M., Pyykkönen, N., Karlsson, L., Mayes, L., & Karlsson, H. (2018). Exploring parental mentalization in postnatal phase with a self-report questionnaire (PRFQ): Factor structure, gender differences and association with sociodemographic factors. The Finn Brain Birth Cohort Study. *Psychiatry research*, *262*, 431–439. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.09.020>
- Phares, V., Fields, S., & Kamboukos, D. (2009). Fathers' and mothers' involvement with their adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, *18*, 1–9. Doi: 10.1007/s10826-008-9200-7
- Pleck, J. H., & Masciadrelli, B. P. (2004). Paternal involvement by U.S. residential fathers: Levels, sources, and consequences. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (4th ed., pp. 223–271). New York, NY: Wiley.

- Psychogiou, L., & Parry, E. (2014). Why do depressed individuals have difficulties in their parenting role? *Psychological Medicine*, *44*(7), 1345–1347. Doi: 10.1017/S0033291713001931
- Radloff, L.S. (1977). The CES-D scale: a self-report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, *1*, 385-401.
- Raver, C. C., & Spagnola, M. (2002). "When my mommy was angry, I was speechless": Children's preceptions of maternal emotional expressiveness within the context of economic hardship. *Marriage and Family Review*, *34*, 63–88. Doi: 10.1300/J002v34n01_04
- Reck, C., Nonnenmacher, N., & Zietlow, A. L. (2016). Intergenerational Transmission of Internalizing Behavior: The Role of Maternal Psychopathology, Child Responsiveness and Maternal Attachment Style Insecurity. *Psychopathology*, *49*(4), 277–284. Doi: <https://doi.org/10.1159/000446846>
- Rostad, W. & Whitaker, J. D. (2016). The Association Between Reflective Functioning and Parent–Child Relationship Quality. *Journal of Child and Family Studies*, *25*(7). Doi: 10.1007/s10826-016-0388-7
- Russell, A., Aloa, V., Feder, T., Glover, A., Miller, H., & Palmer, G. (1998). Sex-based differences in parenting styles in a sample with preschool children. *Australian Journal of Psychology*, *50*, 89–99. doi:10.1080/00049539808257539
- Rutherford, H. J. V., Wallace, N. S., Laurent, H. K., & Mayes, L. C. (2015). Emotion regulation in parenthood. *Developmental Review*, *36*, 1–14. Doi: 10.1016/j.dr.2014.12.008
- Satpute, A. B., & Lieberman, M. D. (2006). Integrating automatic and controlled processes into neurocognitive models of social cognition. *Brain Research*, *1079*, 86–97. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.brainres.2006.01.005>
- Schechter, D. S. (2003). Intergenerational communication of maternal violent trauma: Understanding the interplay of reflective functioning and posttraumatic psychopathology. *Relational Perspectives Book Series*, *23*, 115-142. Doi: 10.1080/15289160309348462
- Schiffer, B., Pawliczek, C., Müller, B. W., Gizewski, E. R., & Walter, H. (2013). Why don't men understand women? Altered neural networks for reading the language of male and female eyes. *PloS one*, *8*(4), e60278. Doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0060278>
- Scholl, B. J., & Leslie, A. M. (2001). Minds, modules, and meta-analysis. *Child Development*, *72*, 696–701. Doi: <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00308>

- Sharp, C. (2006). Mentalizing problems in childhood disorders. In J. G. Allen & P. Fonagy (Eds.), *Handbook of mentalization-based treatments*. Chichester: John Wiley & Sons, p. 201–212.
- Sharp, C. (2006). MENTALIZING PROBLEMS IN CHILDHOOD DISORDERS. In J. G. Allen & P. Fonagy (Eds.), *The handbook of mentalization-based treatment*, 31–49. John Wiley & Sons Inc.
- Shipman, K. L., Schneider, R., Fitzgerald, M. M., Sims, C., Swisher, L., & Edwards, A. (2007). Maternal emotion socialization in maltreating and non-maltreating families: Implications for children's emotion regulation. *Social Development*, *16*(2), 268–285. Doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00384.x
- Silk, J. S., Shaw, D. S., Forbes, E. E., Lane, T. L., & Kovacs, M. (2006). Maternal depression and child internalizing: the moderating role of child emotion regulation. *Journal of clinical child and adolescent psychology : the official journal for the Society of Clinical Child and Adolescent Psychology, American Psychological Association, Division*, *35*(1), 116–126. Doi: https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3501_10
- Silk, J. S., Steinberg, L., & Morris, A. S. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: links to depressive symptoms and problem behavior. *Child development*, *74*(6), 1869–1880. Doi: <https://doi.org/10.1046/j.1467-8624.2003.00643.x>
- Sillars, A., Koerner, A., & Fitzpatrick, M. A. (2005). Communication and understanding in parent-adolescent relationships. *Human Communication Research*, *31*(1), 102–128. Doi: 10.1111/j.1468-2958.2005.tb00866.x
- Slade, A. (2005). Parental reflective functioning: An introduction. *Attachment and Human Development*, *7*, 269–281. Doi: <https://doi.org/10.1080/14616730500245906>
- Soenens, B., Duriez, B., Vansteenkiste, M., & Goossens, L. (2007). The intergenerational transmission of empathy-related responding in adolescence: the role of maternal support. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *33*(3), 299–311. Doi: <https://doi.org/10.1177/0146167206296300>
- Spear, L. P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *24*, 417-463. Doi: [https://doi.org/10.1016/s0149-7634\(00\)00014-2](https://doi.org/10.1016/s0149-7634(00)00014-2)
- Steele, H., & Steele, M. (2008). On the origins of reflective functioning. In F. Busch (Ed.), *Mentalization: Theoretical considerations, research findings, and clinical implications*, (pp. 133–156). New York, NY: Analytic Press.

- Suchman, N. E., DeCoste, C., Leigh, D., & Borelli, J. (2010). Reflective functioning in mothers with drug use disorders: implications for dyadic interactions with infants and toddlers. *Attachment & Human Development, 12*(6), 567–585. Doi: <https://doi.org/10.1080/14616734.2010.501988>
- Suveg, C., Sood, E., Barmish, A., Tiwari, S., Hudson, J. L., & Kendall, P. C. (2008). "I'd rather not talk about it": Emotion parenting in families of children with an anxiety disorder. *Journal of Family Psychology, 22*(6), 875–884. Doi: 10.1037/a0012861
- Šinkariova L. (2000). Vyresniųjų Kauno miesto gyventojų depresiškumo ir išeminės širdies ligos bei jos veiksnių sąsajos. Daktaro disertacija. KMU.
- Taubner, S., Hörz, S., Fischer-Kern, M., Doering, S., Buchheim, A., & Zimmermann, J. (2013). Internal structure of the reflective functioning scale. *Psychological Assessment, 25*, 127–135. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0029138>
- Taubner, S., Hörz, S., Fischer-Kern, M., Doering, S., Buchheim, A., & Zimmermann, J. (2013). Internal structure of the Reflective Functioning Scale. *Psychological Assessment, 25*(1), 127–135. Doi: doi:10.1037/a0029138
- Taubner, S., White, L. O., Zimmermann, J., Fonagy, P., & Nolte, T. (2012). Mentalization moderates and mediates the link between psychopathy and aggressive behavior in male adolescents. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 60*(3), 605–612. Doi: <https://doi.org/10.1177/0003065112450148>
- Thomas, G., & Fletcher, G. J. O. (2003). Mind-reading accuracy in intimate relationships: Assessing the roles of the relationship, the target, and the judge. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(6), 1079–1094. Doi: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.6.1079>
- Tollenaar, M. S., & Overgaauw, S. (2020). Empathy and mentalizing abilities in relation to psychosocial stress in healthy adult men and women. *Heliyon, 6*(8). Doi: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04488>
- Toussaint, L., & Webb, J. R. (2005). Gender differences in the relationship between empathy and forgiveness. *The Journal of social psychology, 145*(6), 673–685. Doi: <https://doi.org/10.3200/SOCP.145.6.673-686>
- Trapolini, T., Ungerer, A.J., & McMahon, A.C. (2008). Maternal depression: relations with maternal caregiving representations and emotional availability during the preschool years. *Attachment & Human Development, 10*(1), 73-90, Doi: 10.1080/14616730801900712
- Tronick, E., & Reck, C. (2009). Infants of depressed mothers. *Harvard review of psychiatry, 17*(2), 147–156. Doi: <https://doi.org/10.1080/10673220902899714>

- Twemlow, S. W., Fonagy, P., Sacco, F. C. (2005). A developmental approach to mentalizing communities: I. A model for social change. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 69 (4), 265–281. Doi: <https://doi.org/10.1521/bumc.2005.69.4.265>
- Valle, A., Massaro, D., Castelli, I., & Marchetti, A. (2015). Theory of Mind Development in Adolescence and Early Adulthood: The Growing Complexity of Recursive Thinking Ability. *Europe's Journal of Psychology*, 11(1), 112-124. Doi: <https://doi.org/10.5964/ejop.v11i1.829>
- Vallotton, C., Harewood, T., Froyen, L., & Brophy-Herb, H., & Ayoub, C. (2016). Child behavior problems: Mothers' and fathers' mental health matters today and tomorrow. *Early Childhood Research Quarterly*, 37, 81-93. Doi: 10.1016/j.ecresq.2016.02.006.
- Vallotton, C., Harewood, T., Froyen, L., Brophy-Herb, H. & Ayoub, C. (2016). Child behavior problems: Mothers' and fathers' mental health matters today and tomorrow. *Early Childhood Research Quarterly*, 37, 81-93. Doi:10.1016/j.ecresq.2016.02.006.
- Vallotton, C., Harewood, T., Froyen, L., Brophy-Herb, H. & Ayoub, C. (2016). Child behavior problems: Mothers' and fathers' mental health matters today and tomorrow. *Early Childhood Research Quarterly*, 37, 81-93. Doi:10.1016/j.ecresq.2016.02.006.
- Van der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., Hawk, S., Van Lier, P., & Meeus, W. (2014). Perspective taking and empathic concern in adolescence: Gender differences in developmental changes. *Developmental Psychology*, 50(3), 881–888. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0034325>
- Vismara, L., Sechi, C., & Lucarelli, L. (2019). Fathers' and mothers' depressive symptoms: internalizing/externalizing problems and dissociative experiences in their adolescent offspring. *Current Psychology*. Doi:<https://doi.org/10.1007/s12144-019-00566-6>
- Webb, M. B., Dowd, K., Harde, J.B., Landsverk, J., & Testa, M. (2010). *Child welfare and child well-being: New perspectives from the national survey of child and adolescent well-being*. New York, NY: Oxford University Press.
- Weissman, M. M., Wickramaratne, P., Nomura, Y., Warter, V., Pilowsky, D., & Verdeli, H. (2006). Offspring of depressed parents: 20 years later. *American Journal of Psychiatry*, 163, 1001–1008. Doi: <https://doi.org/10.1176/ajp.2006.163.6.1001>
- Wellman, H. M. (1990). *The Child's Theory of Mind*. Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press.
- Williford, A. P., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2007). Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(2), 251–263. Doi: 10.1007/s10802-006-9082-3

- Winsler, A., Madigan, A. L., & Aquilino, S. A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly, 20*, 1–12. Doi:10.1016/j.ecresq.2005.01.007
- Wong, K., Stacks, A.M., Rosenblum, K.L., & Muzik, M. (2017). Parental Reflective Functioning Moderates the Relationship Between Difficult Temperament in Infancy and Behavior Problems in Toddlerhood. *Merrill-Palmer Quarterly, 63*(1), 54-76. Doi: <https://www.muse.jhu.edu/article/679056>.
- Wu, Q., Feng, X., Gerhardt, M., & Wang, L. (2019). Maternal depressive symptoms, rumination, and child emotion regulation. *European Child & Adolescent Psychiatry, 1 - 10*. Doi: <https://doi.org/10.1007/s00787-019-01430-5>
- Zeegers, M. A. J., Colonesi, C., Stams, G. J. M., & Meins, E. (2017). Mind matters: A meta-analysis on parental mentalization and sensitivity as predictors of infantparent attachment. *Psychological Bulletin, 143*(12), 1245–1272. Doi: <https://doi.org/10.1037/bul0000114>.

PRIEDAI

1 priedas. Demografinė anketa

Esate:

- Moteris
- Vyras

Koks Jūsų amžius?

(įrašykite)

Koks Jūsų išsilavinimas?

- nebaigtas vidurinis
- vidurinis
- profesinis
- aukštasis neuniversitetinis
- aukštasis universitetinis
- Kita *(įrašykite)*

Kokia yra Jūsų šeimyninė padėtis?

- Vedęs/ištekėjusi
- Nevedęs/netekėjusi
- Išsiskyres (-usi)
- Našlys (-ė)

Kiek turite vaikų?

(įrašykite)

Įrašykite amžių paauglio (jeigu turite du paauglius, - išsirinkite vieną), apie kurį pildysite anketą.

(įrašykite)

Ar sirgote COVID-19 virusine infekcine liga?

- Taip, sirgau/sergu COVID-19 virusine infekcine liga
- Ne, nesirgau COVID-19 virusine infekcine liga
- Ne, nesirgau COVID-19 virusine infekcine liga, bet izoliavausi dėl turėto artimo kontakto su užsikrėtusiuoju

Dėl COVID-19 virusinės infekcinės ligos, jaučiu..

- Labai didelį stresą
- Didelį stresą
- Vidutinį stresą
- Mažą stresą
- Nejaučiu jokio streso

2 priedas. **Informuoto sutikimo forma**

Gerbiami, Tėveliai (Globėjai), esu Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Edukacinės ir vaiko psichologijos II kurso magistrantė Indrė Petronytė.

Atlieku tyrimą "Paauglių elgesio ir emocijų problemų sąsajos su tėvų depresiškumu ir mentalizacija". Šiuo tyrimu siekiame suprasti, kaip tėvų emocinės būsenos siejasi su jų gebėjimu reflektuoti, suprasti savo ir kitų vidines būsenas bei jų paauglių emocinėmis ir elgesio problemomis. Jei auginate paauglį nuo 11-17 m., norėčiau pakviesti Jus sudalyvauti šioje apklausoje.

Šiame tyrime dalyvavimas yra savanoriškas. Sutikus Jums dalyvauti įsipareigoju užtikrinti visos tyrimo metu surinktos informacijos konfidencialumą, magistro darbe naudosis tik apibendrintus visų tyrimo dalyvių atsakymus, neminėdama jokios asmenį galinčios identifikuoti informacijos. Iš tyrimo galite pasitraukti bet kuriuo metu ir Jūsų duomenys nebus panaudojami. Anketos pildymas užtrunka 10-15 min.

Kilus klausimams dėl šio tyrimo, maloniai prašome susisiekti telefonu: 860764792, arba el. paštu: petronyte.indre@gmail.com.

3 priedas. *Statistiškai nereikšmingi skirtumai, kurie nebuvo įtraukti į lentelę*

Subskalės	Moterys (n = 79)	Vyrai (n = 27)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Emocinių sunkumų skalė	0,50 (0,28)	0,36 (0,29)	1,94	104	0,056
Elgesio sunkumų skalė	1,20 (0,76)	1,29 (0, 50)	-0,59	104	0,552
Hiperaktyvumo skalė	0,46 (0,24)	0,47 (0,26)	-0,15	96	0,881
Problemų su bendraamžiais skalė	0,41 (0,23)	0,40 (0,21)	0,30	92	0,762
Socialumo skalė	6,80 (2,19)	5,96 (2,39)	1,66	104	0,099
SDQ poveikio skalė	0,57 (0,85)	0,34 (0,64)	1,31	104	0,193
Tėvų reflektyviosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė	1,44 (0,30)	1,46 (0,18)	-0,43	104	0,668
Tėvų reflektyviosios funkcijos Užtikrintumo subskalė	4,45 (0,88)	4,21 (0,89)	1,23	104	0,221
Savo mentalizacijos subskalė	29,38 (5,39)	27,67 (4,42)	1,48	104	0,140
Depresiškumo skalė	0,86 (0,39)	0,89 (0,32)	-0,30	98	0,764

$p > 0,05$; Pastaba: M – vidurkis ; SD – standartinis nuokrypis

4 priedas. *Į modelį neįtraukti statistiškai nereikšmingi SDQ skalių modeliai*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Emocinių sunkumų skalė				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Depresiškumo skalė	-0,01	0,957	0,75	0,561	0,04
Savo mentalizacijos subskalė	-0,17	0,169			
Kito mentalizacijos subskalė	0,18	0,263			
Motyvacijos mentalizuoti subskalė	-0,06	0,688			

	Hiperaktyvumo skalė				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Depresiškumo skalė	-0,03	0,745	0,21	0,929	0,01

Savo mentalizacijos subskalė	0,03	0,786			
Kito mentalizacijos subskalė	-0,09	0,510			
Motyvacijos mentalizuoti subskalė	0,10	0,461			
Problemų su bendraamžiais skalė					
	<i>Beta (β)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
Depresiškumo skalė	0,23	0,034	1,93	0,112	0,08
Savo mentalizacijos subskalė	-0,08	0,469			
Kito mentalizacijos subskalė	-0,09	0,490			
Motyvacijos mentalizuoti subskalė	0,00	0,975			
Socialumo skalė					
	<i>Beta (β)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
Depresiškumo skalė	-0,05	0,613	1,72	0,151	0,06
Savo mentalizacijos subskalė	-0,15	0,163			
Kito mentalizacijos subskalė	0,28	0,041			
Motyvacijos mentalizuoti subskalė	-0,02	0,874			
SDQ poveikio skalė					
	<i>Beta (β)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
Depresiškumo skalė	0,12	0,221	0,88	0,476	0,03
Savo mentalizacijos subskalė	-0,08	0,450			
Kito mentalizacijos subskalė	-0,07	0,450			
Motyvacija mentalizuoti subskalė	0,04	0,726			

$p > 0,05$

5 priedas. Į modelį neįtraukti statistiškai nereikšmingi SDQ skalių modeliai

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Emocinių sunkumų skalė				
	<i>Beta (β)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
Depresiškumo skalė	0,04	0,714	2,61	0,043	0,13
Tėvų reflektyviosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė	0,34	0,004			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė	0,14	0,245			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalė	0,02	0,830			
	Hiperaktyvumo skalė				
	<i>Beta (β)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
Depresiškumo skalė	-0,07	0,429	4,30	0,003	0,16
Tėvų reflektyviosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė	0,31	0,002			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė	-0,22	0,033			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalė	0,06	0,559			
	Problemų su bendraamžiais skalė				
	<i>Beta (β)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
Depresiškumo skalė	0,24	0,024	2,82	0,030	0,12
Tėvų reflektyviosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė	0,21	0,045			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė	-0,01	0,879			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalė	-0,09	0,409			

	Poveikio skalė		<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
	<i>Beta</i> (<i>β</i>)	<i>p</i>			
Depresiškumo skalė	0,11	0,235	2,98	0,023	0,11
Tėvų reflektyviosios funkcijos Ikimentalizacijos subskalė	0,24	0,014			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Užtikrintumo apie psichines būsenas subskalė	-0,11	0,253			
Tėvų reflektyviosios funkcijos Susidomėjimo ir Smalsumo subskalė	-0,01	0,852			